

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

POMÍSTNÍ JMÉNA NA BRDSKU

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dominika Vondrová

Specializace v pedagogice, obor Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Chýlová, Ph.D.

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala sama pouze s použitím pramenů a odborné literatury uvedené v seznamu ocitovaných zdrojů.

V Plzni dne 30. 6. 2019

.....

Dominika Vondrová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé práce paní PaedDr. Heleně Chýlové, Ph.D. za odborné konzultace, vstřícný přístup, cenné rady a především za trpělivou pomoc po celou dobu zpracovávání mé práce. Dále mé poděkování patří informátorům, kteří se podíleli na sběru dat a v neposlední řadě touto cestou děkuji celé své rodině a přátelům, kteří mě při studiu podporovali.

OBSAH

Úvod	8
1. Onomastika jako vědní obor	9
1.1 Pojem onymie	10
1.2 Prameny onymie	10
1.3 Vztahy proprií a apelativ	11
1.3.1 Proprializace, apelativizace, transonymizace.....	11
1.4 Klasifikace vlastních jmen.....	12
2. Pomístní jména.....	13
2.1 Obecná charakteristika pomístních jmen	13
2.2 Historie toponomastiky a klasifikace toponym.....	14
2.3 Šmilauerův významový třídíč pomístních jmen	16
2.4 Modelová klasifikace toponym	17
2.4.1 Strukturní modely a strukturní typy.....	20
3. Tvoření pomístních jmen.....	21
3.1 Pomístní jména vzniklá odvozováním	21
3.1.1 Pomístní jména ve formě substantiva.....	21
3.1.2 Pomístní jména ve formě adjektiva nebo substantivizovaného adjektiva.....	22
3.2 Pomístní jména vzniklá skládáním	23
3.3 Pomístní jména vzniklá zkracováním	23
4. Brdy jako vybraná lokalita	23
4.1 Historie vybrané lokality	23
4.1.1 Historický vývoj pojmenování vybrané lokality.....	23
4.2 Geografické vymezení území vybrané lokality.....	25
4.3 Vojenský výcvikový prostor Brdy.....	25
5. Cíl práce a metody výzkumu	27
5.1 Cíl práce.....	27
5.2 Metody sběru dat.....	27
Praktická část	28
5.3 Výzkumné hypotézy	29
5.4 Popis stavby slovníkových hesel.....	29
6. Slovníček vybraných pomístních jmen na území Brd.....	31
7. Jazyková charakteristika získaného materiálu	52
7.1 Hledisko tvaroslovné	52
7.2 Hledisko hláskoslovné	53

7.3	Hledisko lexikálně sémantické	53
7.31	Synonymie	54
7.32	Homonymie	54
7.33	Antonymie	54
7.4	Hledisko slovotvorné	54
7.5	Druhy toponym na Brdsku	54
	Závěr	56
	Resumé	58
	Seznam použité literatury	59
	Seznam tabulek, obrázků a grafů	61
	Šmilauerův významový třídač (Příloha č. 1)	62
	Mapy (Příloha č. 2)	73
	Fotopříloha (Příloha č. 3)	77

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A ZNAČEK

1	Karel Fořt, *1951, bývalý zaměstnanec VLS, s. p. a Lesů ČR, s. p.
2	Milan Vondra, *1963, dlouholetý zaměstnanec VLS, s. p.
3	Věra Fořtová, *1953, bývalá zaměstnankyně VLS, s. p.
4a	knižní zdroj: DVOŘÁK, Jiří. <i>Pod ochranou svatých</i> . Jilemnice: Gentiana, 2018. ISBN 978-80-86527-51-2.
4b	knižní zdroj: HAJŠMAN, Jan. <i>Tajemství brdských vrcholů</i> . V Plzni: Starý most, 2013. ISBN 978-80-87338-24-7.
4c	knižní zdroj: PROFOUS, A. <i>Místní jména v Čechách, jejich původ, vznik a změny</i> . Praha: ČSAV, 1947-1960.
A	vztahový model A (určuje polohu nebo směr pojmenovávaného objektu vzhledem k objektivní realitě)
AČR	Armáda České republiky
aj.	a jiné
atd.	a tak dále
B	vztahový model B (přímé označení objektu)
C	vztahový model C (charakteristika pojmenovaného objektu)
č.	číslo
ČHMÚ	Český hydrometeorologický ústav
ČR	Česká republika
D	vztahový model D (vyjadřuje posesivitu)
CHKO	chráněná krajinná oblast
Ing.	inženýr
kap.	kapitola
m	metr
m. n. m.	metrů nad mořem
např.	například
obr.	obrázek
okr.	okres
p.	pád
PaedDr.	doktor pedagogiky
Ph.D.	doktor (absolvent doktorského studijního programu)

PJ	pomístní jméno
popř.	popřípadě
s.	strana
s. p.	státní podnik
sv.	svatý/á
ŠVT	Šmilauerův významový třídič
tj.	to jest
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný
viz	odkaz na další místo v textu
VJ	vlastní jméno
VLS	Vojenské lesy a statky

ÚVOD

Pomístní jméno vzniklo již v dávných dobách, kdy ve světě přestaly putovat kočovné kmeny a lidé budovali své domovy. V té době začal masivní proces osidlování, který měl za následek potřebu obyvatel orientovat se v prostoru. Proto si začali důležitá strategická místa pojmenovávat. Nejčastěji pojmenovávali podle významných přírodních objektů, jež se nacházely v blízkosti těchto míst. Toto označení jim později sloužilo také například pro vymezení hranice jednotlivých pozemků. Tak vznikla pomístní jména, jež během svého vývoje měnila podobu, ale ne účel jejich vzniku. Proto je pro svou prostorovou orientaci používáme dodnes. Pomístní jména označují neosídlené objekty v přírodě, jakými jsou například vodní toky, hory, pohoří, cesty, lesy, louky aj.

Teoretická část se zabývá podrobnou charakteristikou pomístních jmen, jejich druhy, motivy pojmenování, tvorby PJ a také onomastikou jako samostatnou vědní disciplínou, která se jimi zabývá. Je zde také nastíněna historie vybrané lokality a její geografické vymezení. Toto téma jsem si zvolila, protože k lokalitě mám citové vazby a je mým domovem.

Předmětem praktické části této práce jsou pomístní jména na území Brd, která jsou shromážděna na základě studia map a řízených rozhovorů. Poté jsou jména dále jazykově charakterizována a lokalizována v mapě. A v neposlední řadě u nich byl zjišťován jejich původ a význam.

Celá práce je finálně zhodnocena na základě daných hypotéz a charakteru získaných dat. Na závěr ji doplňují přílohy, na které je v textu odkazováno.

1. ONOMASTIKA JAKO VĚDNÍ OBOR

V době, kterou datujeme na konec 19. století, se díky pozitivisticky orientované filologii začínají předmětem zájmu vědců stávat vlastní jména. Tento proces vrcholí až v 60. letech 20. století, kdy je onomastika díky jazykové povaze proprií uznána jako lingvistická disciplína.¹

Onomastiku lze jednoduše definovat jako nauku o vlastních jménech, jejich vzniku a tvoření. Propria (tj. vlastní jména) slouží převážně k tomu, aby určitý pojmenovaný objekt individualizovali, diferencovali a lokalizovali. Tzn. vytvořit pojmenování jedinečné pro daný objekt, odlišit ho tím od ostatních objektů podobného charakteru a lokalizovat ho do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních nebo historických vztahů. K jedinečné identifikaci druhu proprií zvaných anoikonyma aneb jména nesídlitných objektů viz níže, musíme brát v úvahu základní motiv propria (např. louka, les, stráň) a vedlejší motiv diferencující (např. Dvořákova louka).²

Předmětem zájmu onomastiky jsou již výše zmíněná jména živých bytostí, názvy věcí nebo jména zeměpisná, zvaná toponyma, kterými se tato práce zabývá. Onomastiku řadíme mezi disciplíny lexikologie, vědy, která se zabývá slovní zásobou daného jazyka. Lze i považovat za disciplínu velmi úzce spojenou ať již s lingvistickými disciplínami nebo s disciplínami mimojazykovými. Díky tomu byla onomastika na počátku svého vzniku mylně přiřazována mezi pomocné vědy historické, topografické, sociologické, demografické a také estetické. I když může onomastika poskytnout cenná data z oblastí mimojazykové skutečnosti, zůstává primárně jazykovědnou disciplínou.³

Nesmíme však zapomenout na funkci pomístních jmen v literárních dílech, tedy na prolínání onomastiky s literaturou. Proto můžeme znát pojem literární onomastika, ke které se vztahuje tvrzení Rudolfa Šrámka týkající se již zmíněné problematiky prolínání onomastiky a jiných vědních disciplín: „Literární onomastika kombinuje metody literární historie, teorie literatury, stylistiky, jazykovědy a kulturní historie. Její celkový pohled je však onomastický.“⁴

¹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 51.

² Tamtéž, s. 11.

³ Tamtéž, s. 50.

⁴ ŠRÁMEK, R. (1985): K teorii literární onomastiky. *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 26, 4–5, s. 510–516.

Rudolf Šrámek chápe onomastiku jako „nauku o vzniku a fungování propriálních pojmenovávacích soustav, o jejich realizacích v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a jako nauku o konkrétních prvcích těchto soustav (tj. nejen o konkrétních propriích, ale i např. o pojmenovávacích principech, motivech, objektech, areálech atd.)“.⁵

Dále ve své publikaci charakterizuje postavení onomastiky v systému společenských věd dle tří kritérií. Ve svém tvrzení říká, že „povaha onomastiky jako vědeckého oboru a její postavení v systému společenských věd jsou dány:

- a) předmětem výzkumu tj. vlastními jmény (onymy, proprii) jako prvků (jevů) jazyka,
- b) povahou a podstatou systému jazykových i mimojazykových kategorií, které jsou nezbytně nutné ke vzniku vlastních jmen a jejich fungování ve společenské komunikaci (patří sem především kategorie onymického objektu, onymického obsahu a onymických funkcí),
- c) teoretickými východisky a speciálními pracovními metodami (tj. obecnou onomastickou teorií a metodologií).“⁶

1.1 POJEM ONYMIE

Termínem onyma lze charakterizovat všechna vlastní jména daného jazyka, společnosti, vývojového období, atd. Tento pojem byl ustálen až v 60. letech díky zkoumání vlastností souborů proprií, jimiž se výrazně odlišují od apelativ. Mezi základní aspekty onymie patří aspekt pojmenovávací a komunikační. Oba předchozí jsou spojeny aspektem funkčním.⁷

1.2 PRAMENY ONYMIE

Prameny onymie jsou výchozím materiálem pro výzkum jmen. U všech pramenů je hlavním kritériem užití míra spolehlivosti. Rozdělujeme je na jazykové a mimojazykové. Dále je lze diferencovat podle dalších sedmi hledisek:

⁵ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 51.

⁶ Tamtéž, s. 11.

⁷ Tamtéž, s. 51, 52.

- a) podle druhů (středověké listiny, mapy, slovníky, kroniky, literární díla, kalendáře, matriční záznamy aj.),
- b) podle doby vzniku (od nejstarších památek lidstva až po současnost),
- c) podle zeměpisného hlediska (památky jednotlivých regionů, správních celků),
- d) podle jazyka, kterým jsou psány,
- e) podle věcné spolehlivosti (vztah originálu a falzifikátu, kronika v opozici k odbornému popisu),
- f) podle provenience neboli místa původu,
- g) podle postavení propria (výsledek pojmenování nebo užití v komunikaci).⁸

1.3 VZTAHY PROPRIÍ A APELATIV

Onymické objekty jsou charakterizovány jako jevy, vztahy nebo objekty, které je třeba pro účel komunikace pojmenovat vlastními jmény. Absolutní vztah opozice propria a apelativ však v jazyce neexistuje. Rozdíl mezi oběma kategoriemi spočívá v odlišné struktuře významu, distribuci pojmenovávacích způsobů a slovtvorných prostředcích. O propriích lze tvrdit, že se dále liší jiným charakterem gramatických zákonitostí. Můžeme všechna propria považovat za substantiva i za té podmínky, že vznikla z jiných slovních druhů. Díky této skutečnosti propria nelze stupňovat ani časovat.⁹

V jazyce může nastat situace, kdy se z objektu apelativního, tj. jméno obecné, vzniká objekt propriální. Tato situace nastává, pokud daná komunikační situace vyžaduje, aby bylo obecné jméno individualizováno jako jednotlivina, tzn. pojmenováno vlastním jménem z důvodu odlišení od množiny názvů podobného charakteru. Přejít jména z apelativní sféry do sféry propria nazýváme přechodový pás.¹⁰

1.3.1 PROPRIALIZACE, APELATIVIZACE, TRANSONYMIZACE

Přejít z apelativní sféry do onymické (propriální) je charakterizován procesem proprializace. Tento proces je realizován pomocí propriálně pojmenovávacího aktu, díky němuž vzniká nová lexikální jednotka, která nese všechny znaky propria.¹¹

⁸ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 63.

⁹ Tamtéž, s. 53.

¹⁰ Tamtéž, s. 54.

¹¹ Tamtéž, s. 55.

V jazyce může nastat i situace opačná tzn. přechod ze sféry onymické do apelativní. Tento proces je nazván termínem apelativizace, dále je tento proces znám také pod názvem deonymizace nebo deproprializace. Výsledkem tohoto přesunu je vznik obecného jména. Apelativizaci lze chápat i jako „zobecnění“ propria (např.: Švejk – literární postava, švejk – člověk nesoucí vlastnosti literární postavy). Apelativy lze pojmenovat i více denotátů stejného slovotvorného základu (švejkové, švejkovina, švejkovat...). Tato jména jsou již plně apelizována a jsou plně podřízena morfologii jmen obecných.¹²

Zvláštním typem vztahu apelativ a proprií je tzv. transonymizace. Jedná se o vzájemný vztah mezi proprií, který je zapříčiněn užitím jednoho propria při vzniku propria druhého (např. Ostrava – hotel Ostrava). Jedná se stále o prvek propriální povahy. Díky procesu transonymizace vznikají neshodné přívlastky.¹³

1.4 KLASIFIKACE VLASTNÍCH JMEN

Podle druhové povahy onymických objektů rozlišujeme tři skupiny jmen včetně jejich subsystémů. První skupinou jsou zeměpisné názvy jinak známé pod názvem geonyma. V této skupině jsou zahrnuty všechny typy toponym a názvy nebeských těles a útvarů na nich (kosmonyma). Tyto názvy jsou zaznamenávány kartograficky.

Dalšími dvěma skupinami jsou bionyma neboli názvy živých objektů a chrématonyma tj. vlastní jména objektů, jevů a vztahů vzniklých činností člověka.¹⁴

Výše uvedené třídění je považováno za nejznámější. Vlastní jména však můžeme třídit i z více hledisek. Dělíme je podle způsobu pojmenování na přímá a nepřímá propria. Přímá propria označují objekty, jejichž pojmenování vzniklo přímo na základě nějaké vlastnosti. Oproti tomu nepřímá propria jsou pojmenovávána podle vztahu objektu k objektu jinému (např.: Za vodou).¹⁵

Dalším klasifikačním kritériem je rozdělení na názvy předložkové a bezpředložkové. Předložková jména jsou v jazyce hojně zastoupena. Z důvodu velké frekvence jmen, která byla vytvořena na základě lokalizace objektu.¹⁶

¹² ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 55.

¹³ Tamtéž, s. 56.

¹⁴ Tamtéž, s. 16.

¹⁵ Tamtéž, s. 16.

¹⁶ Tamtéž, s. 18.

Odborná literatura se často přiklání k možnosti diferencovat jména na primární a sekundární. Primární jména lze považovat za jména, u kterých neproběhla derivace (např.: Dub). U sekundárních jmen tento proces již proběhl (např.: Dubovka, Doubí). Posledním typem klasifikace jmen je dělení na jména topografická, tj. jména neobjektové podstaty, a kulturní, jména, která se vážou ke kulturnímu životu obyvatel.¹⁷

2. POMÍSTNÍ JMÉNA

2.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA POMÍSTNÍCH JMEN

Pomístní jména, kterými se celá tato bakalářská práce zabývá, definovala Jana Pleskalová ve svém článku pro odborný časopis *Slovo a slovesnost* takto: „Pomístní jména (PJ, též anoikonyma) označují různé neobydlené části území nebo objekty které člověk pojmenoval, aby se mohl ve svém okolí lépe orientovat. Mají blíže k nářečí než ke spisovnému jazyku, jejich fungování je většinou omezeno na malý okruh uživatelů. Primární je jejich podoba mluvená, sekundární psaná. Při své lokálně omezené funkci zpravidla nemívají standardizovanou podobu. (Větší společenský význam má jen malý počet PJ.) Omezený okruh uživatelů a jejich dobrá znalost pojmenovaných objektů umožňují větší formální variabilitu PJ. Ve srovnání s některými jinými třídami proprií, např. oikonymy (vlastními jmény sídlišť) tvoří PJ zdánlivě nesourodý soubor vlastních jmen.“¹⁸

Historie anoikonym sahá až do 11. – 13. století. V této době se česká pomístní jména objevovala v podobě glos a přípisků ve starých literárních textech psaných cizojazyčně. Můžeme je také nacházet v administrativních listinách dokládajících prodej nebo darování objektů. I když tento materiál nemůžeme považovat za celistvý, poskytuje nám cenné svědectví o vzniku a vývoji pomístních jmen, proto ho považujeme za významný informační zdroj.¹⁹

¹⁷ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 18, 19.

¹⁸ PLESKALOVÁ, Jana. O tvoření českých pomístních jmen. *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. 1992, **53** (III.), s. 193.

¹⁹ PLESKALOVÁ, Jana. Česká pomístní jména v diachronním pohledu. *Acta onomastica*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 1999, **XL**(40), s. 186.

2.2 HISTORIE TOPONOMASTIKY A KLASIFIKACE TOPONYM

Toponomastika je odvětví onomastiky, které se zabývá zeměpisnými jmény. V souvislosti s její historií můžeme zmínit pár nejdůležitějších informací. Již v 19. století, v době národního obrození, kdy se společnost silně zajímá o jazyk, historii a kulturu českého národa, se intenzivně rozvíjí zájem o studium vlastních jmen zejména toponym. Ve své době to bylo chápáno jako výraz vlastenectví. Pozornost jménům věnovali především historici, proto můžeme za zakladatele onomastiky považovat Františka Palackého, významného historika a osobnost národního obrození.²⁰

Mezi nejznámější tři typy rozdělení toponomastiky řadíme níže uvedené podrobné dělení Olivové-Nezbedové, dále pak rozdělení podle Vladimíra Šmilauera nebo Rudolfa Šrámka.

Již zmíněný významný český lingvista Vladimír Šmilauer ve svém díle věnovaném zeměpisným jménům vymežil tři kategorie jmen:

- a) **choronyma** (názvy a jména velkých umělých, přírodních i administrativních celků),²¹
- b) **toponyma** (místní jména, označují názvy sídlišť, obcí, domů, ulic atd.),
- c) **pomístní jména**.²²

Dalším typem dělení je klasifikace toponym podle Rudolfa Šrámka, který rozdělil toponyma na dvě základní skupiny:

- a) **oikonyma** (VJ osídlených objektů)
- b) **anoikonyma** (VJ neosídlených objektů).

Do velmi početné skupiny anoikonym autor řadí pět dalších podskupin neosídlených objektů, kterými jsou hydronyma, oronyma, agronyma, hodonyma a choronyma přirozená nebo choronyma vzniklá lidskou činností.²³ Toto rozdělení bylo inspirací i pro níže uvedené dílo Olivové-Nezbedové.

Olivová-Nezbedová ve své publikaci zmiňuje současnou definici pomístního jména, kterou převzala z rozsáhlých prací Vladimíra Šmilauera. Pomístní jména řadíme do

²⁰ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 17.

²¹ *Choronyma - ABZ.cz: slovník cizích slov* [online]. [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/choronyma>

²² ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963, s. 7 – 8.

²³ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 163.

skupiny vlastních jmen zeměpisných a jsou předmětem zájmu toponomastiky (nauky o zeměpisných jménech). Pojmenovávají neživé přírodní objekty, jevy na Zemi a objekty vytvořené člověkem, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině pevně fixovány.

Pomístní jména dělíme do pěti podskupin:

a) Hydronyma

Hydronyma lze stručně definovat jako vlastní jména vod. Pojmenovávají moře, zálivy, průlivy, jezera, bažiny, močály, rašeliniště, slatiny, prameny, řeky, potoky, přejeze, vodopády, průplavy, plavební kanály a další vodní útvary.

b) Oronyma

Jsou vlastní jména tvarů vertikální členitosti povrchu zemského i mořského dna. Označují orografické celky, pohorí, vrchoviny, hornatiny, pahorkatiny, hřebeny hor, kopce, skály, údolí, úbočí, doliny, brázdy, průsmyky, sedla, rokle, propasti, nížiny, roviny, plošiny, tabule, pánve a další pojmenování míst a útvarů vzniklých geologickými procesy.

c) Agronyma

Mezi agronyma neboli jména pozemková řadíme vlastní jména seskupení pozemků nebo jednotlivého pozemku. Tyto pozemky dělíme na pozemky obdělávané, jakými jsou například pole, louky, pastviny, zahrady, vinice aj., pozemky lesní (polesí, les, háj, obora atd.) a neobdělávanou půdu.

d) Hodonyma

Lze volně přeložit jako vlastní jména dopravních cest. Mezi hodonyma řadíme jména ulic, náměstí, nábřeží, mol, dálnic, silnic, cest, stezek, průhonů, pěšin, tunelů, brodů, mostů, lávek, přívozů, železnic, lanovek atd.

e) Vlastní jména jiných neživých přírodních objektů a jevů a člověkem vytvořených objektů, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině pevně fixovány

Do této skupiny řadíme například vlastní jména balvanů, kapliček, božích muk, křížků, hřbitovů, pomníků, mohyl, lomů, dolů, rozhleden, trigonometrických bodů, ukazatelů cest a dalších.²⁴

2.3 ŠMILAUERŮV VÝZNAMOVÝ TŘÍDIČ POMÍSTNÍCH JMEN

Pomístní jména lze třídit z hlediska významového nebo je můžeme třídit například z pohledu slovotvorného, popřípadě podle dalších hledisek.

Český lingvista Vladimír Šmilauer použil při třídění pomístních jmen rozdělení jmen na přírodní a kulturní. Toto rozdělení jako první vytvořil Th. Imme již v roce 1908. Přírodní názvy vznikají podle charakteru místa v přírodě (vrch, potok). Oproti tomu názvy kulturní odrážejí vztah osoby k danému místu. U některých skupin přírodních a kulturních objektů lze problematicky určit jejich zařazení k příslušné skupině jmen.²⁵

Autor tuto skupinu jmen s problematickým zařazením dále specifikuje na bližší uvedených příkladech: „Obora se zajisté nedá odtrhovat od lesa, les sám, kdysi objekt přírodní, je dnes většinou tak kulturní jako zahrada; rybníky nelze odtrhovat od jmen vod, náhone ne od potoka, z něhož vychází, u studánek sotva budeme rozlišovat, je-li přírodní nebo umělá, roubená atd. Proto nečiníme z tohoto třídícího principu princip hlavní, nýbrž jenom pomocný, sekundární.“²⁶

Zařazení příslušného jména do určité skupiny může být velice obtížnou záležitostí z důvodu mnohovýznamovosti pojmenování nebo jeho významové neurčitosti. Významové třídiče jmen však užíváme pouze jako pracovní pomůcku. Jedná-li se o souslovné anoikonimum, rozlišujeme do příslušných skupiny všechny jeho části. Výjimku tvoří sousloví obsahující metaforu, která se vyskytuje například v sousloví Čertova jizba, kdy nemůžeme jizbu považovat za název obydlí. Pravděpodobně se jedná o pojmenování části terénu nebo objektu v krajině, například balvan, rokle, skála aj.²⁷

Šmilauer vypracoval obsáhlý a propracovaný princip třídění pomístních jmen, který se používá pro vytváření různých vědeckých slovníků. Autor zde stručně popisuje základní

²⁴ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 15-16.

²⁵ ŠMILAUER, Vladimír. Třídění pomístních jmen. In *Zpravodaj místopisné komise*. 1971, **13**, s. 171.

²⁶ Tamtéž, s. 171.

²⁷ Tamtéž, s. 174.

princip třídění anoikonym: „Základním principem třídění – jak se postupně vyvinul v různých systémech věcných slovníků – je, že počínáme obecnými vztahy a vlastnostmi a postupujeme potom podle hierarchie: příroda neživá, rostlinstvo, zvířectvo, člověk. U přírody neživé rozlišíme pevnou zemi a její útvary (terénní formy, půda přírodní a kulturní), dále vody a atmosférické jevy; u rostlin jejich části (zvláště druhy dřeva), porosty, rostliny nezemědělské a zemědělské; zvířata dělíme na volně žijící a domácí; ve velké skupině „Člověk“ začínáme vztahem člověka k půdě (vztahy majetnické a právní), proto přes skupinu lidské práce a lidských děl docházíme k závěrečné skupině související s duchovním životem člověka a s dějinami. Do poslední skupiny zařazujeme jména přejatá a jména s nejasnou etymologií.“²⁸ Kompletní významový třídič Vladimíra Šmilauera je součástí přílohy č. 1.²⁹

2.4 MODELOVÁ KLASIFIKACE TOPONYM

Vztah pojmenovatele k pojmenovávanému objektu tvoří jádro Šrámkovy modelové teorie vycházející z obecně platných pojmenovávacích principů české oikonymie. Ve své studii se zabývá motivací toponym a stanovuje čtyři základní pojmenovávací principy v české onomastice známé pod názvem vztahové modely.³⁰ Dle Šrámkova vztahový model vyjadřuje „základní vztah pojmenovatele nebo uživatele jazyka (zde v daleko menší míře) při tvorbě jména nebo při jeho užívání k objektivní realitě, kterou je nutno pojmenovat nebo která je jménem identifikována“.³¹

Vztahový model považujeme za nelingvistickou kategorii, která je odrazem poznávacího vztahu pojmenovatele k částem objektivní reality. Tyto části se stávají inspirací pro vznik pojmenování. Jejich existence je založena především na prosté lidské zkušenosti a potřebě lidí daný objekt pojmenovat, ať již z hlediska orientace v prostoru či zpřesnění komunikačního aktu.

Na začátku procesu pojmenování je nutné si určit, co vlastně se snažíme pojmenovat. Šrámek uvádí kategorii životnosti a neživotnosti jako klíčovou složku tohoto rozdělení. První skupinu, kterou pojmenováváme, tvoří živé bytosti, tj. osadníci a lidé na daném

²⁸ Tamtéž, s. 174.

²⁹ Tamtéž, s. 175-188.

³⁰ PLESKALOVÁ, Jana. O tvoření českých pomístních jmen. *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. 1992, 53(III.), s. 194.

³¹ ŠRÁMEK, Rudolf. Toponymické modely a toponymický systém. *Slovo a slovesnost*. 1972, 33(4), s. 304-318.

místě žijící. Mezi jména, která vznikla tímto způsobem, můžeme řadit například Bohuňovice, Dolany, Diváky, Myslík atd. Druhou skupinou jsou neživé objekty, do které spadá pojmenování samotného sídla (např. Brod, Hrádek, Kostelec...), popřípadě sídla vyznačujícím se určitým charakteristickým znakem (např.: Dlouhá, Svinné, Vrbno, Mokrá...). Sídlu můžeme také pojmenovat podle majitele (např.: Benešov, Hodonín...). Do skupiny neživých objektů spadá také pojmenování sídla, osady nebo sídelního objektu v závislosti na průvodní okolnosti vzniku (např.: Hladov, Žďárná, Hubertuska...).

Klíčovou vlastností vztahových modelů je skutečnost, že vznikají pouze za účelem společenské komunikace. Díky tomu jména obsahují nejen stránku formální, ale i další aspekty, především sociální a časové. Sociální složky jmen popisných a charakterizujících blíže specifikují lidský postoj k pojmenování. Do této skupiny zahrnujeme například jména přezdívková, která jsou vědomě žertovná, například Hříbojedy.

Z časového hlediska lze považovat vztahové modely za konstantní složku české toponymie. Jejich změny jsou velmi nepatrné a závislé na dlouhodobém vývoji jazyka. Proto lze tvrdit, že jsou vztahové modely téměř neměnné.

Síť vztahových modelů české toponymie je rozdělena do čtyř základních skupin, jež se vymezují pomocí zájmen „kde“, „kdo, co“, „jaký/á/é, jací“ a v neposlední řadě zájmenem „čí“, které je výrazem majetnického vztahu. Každé další zájmeno spadá pod jednu ze základních skupin a tvoří pouze variantu, jako je tomu například u zájmena „odkud“, které řadíme do skupiny vymezené základním zájmenem „kde“, které zde vyjadřuje polohu nebo směr pojmenovávaného objektu.³²

Pleskalová ve své studii zaměřené na tvoření českých pomístních jmen vychází ze Šrámkovy modelové teorie. Pro vznik pojmenování používá čtyři základní vztahové modely, které označuje písmeny, popř. dochází ke kombinování jednotlivých modelů.

Vztahový **model A** určuje polohu nebo směr pojmenovávaného objektu vzhledem k objektivní realitě (např.: Předmostí). **Model B** přímo označuje objekt (např.: Smrk), **model C** daný objekt charakterizuje (např.: Písečná). Posledním modelem je **model D**, který je vyjádřením posesivity.

³² ŠRÁMEK, Rudolf. Toponymické modely a toponymický systém. *Slovo a slovesnost*. 1972, 33(4), s. 304-318.

Kombinací těchto uvedených modelů můžeme tvořit víceslovná pomístní jména, která rozdělujeme do dvou základních skupin. První skupinou jsou pomístní jména složená (např.: Paniháj – kombinace modelu B a D). Druhou skupinou jsou pomístní jména předložková (např.: U kamenné cesty – kombinace modelu A, C a B). Díky tomu, že předložka je vždy nositelem vztahového modelu A, tzn., že díky předložce jsme schopni určit směr nebo polohu pojmenovávaného objektu, považujeme předložková jména za dvouslovná. Je nutno podotknout, že v systému víceslovných pomístních jmen panuje určitá hierarchie uspořádání slov. Každé víceslovné pojmenování je tvořeno částí základní, která udává hierarchii vztahů, a blíže určující částí daného anoikonyma. Díky hierarchii, která je udávána základní částí anoikonyma, umožňují složené vztahové modely specifikovat všechny části víceslovného pomístního jména.³³

Šrámek upozorňuje na to, že vztahový model je teoreticky obsažen v každém jméně a stává se tak charakteristickým rysem jednotlivých souborů jmen. Díky jedinečnosti pojmenování nemůžeme najít neutrální synonyma, která by označovala jeden a tentýž objekt. Každé jméno je v momentu svého vzniku diferencováno z hlediska sémantického i strukturního právě díky tomu, že je motivováno věcně právě tím znakem, který se stal inspirací pro pojmenovatele. Ten jej při vzniku pojmenování vědomě použil a blíže jím tedy specifikoval předmět objektivní reality. K jazykovému vyjádření pojmenování na základě oné věcné motivace používáme soubor lexikálních a především slovtvorných prostředků českého jazyka.³⁴

Konkrétním vyjádřením vztahového modelu je tzv. slovtvorný model, který bývá definován jako vzorec ztvárnění pojmenovacího aktu z hlediska jazykového. Vznik tohoto vzorce vždy závisí na konkrétním vztahovém modelu, který se v procesu pojmenovávání užívá. Slovtvornému modelu se podřizuje tzv. slovtvorný typ, jenž vyjadřuje konkrétní jazykovou realizaci slovtvorného vzorce v konkrétních jménech. Slovtvorný model spolu se vztahovým modelem vyjadřují toponymický model pojmenovací. Teorie vztahových modelů byla původně používána pro jména místní. S ohledem na některé úpravy lze tuto teorii aplikovat i na jména pomístní.³⁵

³³ PLESKALOVÁ, Jana. O tvoření českých pomístních jmen. *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. 1992, **53**(III.), s. 194.

³⁴ ŠRÁMEK, Rudolf. Toponymické modely a toponymický systém. *Slovo a slovesnost*. 1972, **33**(4), s. 304-318.

³⁵ PLESKALOVÁ, Jana. O tvoření českých pomístních jmen. *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. 1992, **53**(III.), s. 194.

2.41 STRUKTURNÍ MODELŮ A STRUKTURNÍ TYPY

Podle Pleskalové lze pomocí strukturních modelů a typů vystihnout vyjádření jednotlivých znaků pomístního jména. V průběhu procesu pojmenování si pojmenovatel po uplatnění vztahového modelu vybírá způsob, jakým bude pojmenování vytvořeno. Autorka vymezila těchto sedm základních:

1. Pouhá toponymizace (např.: rybník – Rybník)
2. Tvoření na základě metaforické nebo metonymické souvislosti pojmenovávaného objektu s jiným (Pecen – podle tvaru, Amerika – pozemek koupený za peníze z Ameriky)
3. Derivace (např.: Zápotočí)
4. Kompozice (např.: Osmihony)
5. Tvoření víceslovných pojmenování (např.: Panská černá čtvrťka)
6. Tvoření předložkových pomístních jmen (např.: Za parkanem)
7. Přejímání toponym a apelativ z jiných jazyků, které se v českém jazyce v průběhu jeho vývoje adaptují (např.: Bamšula – Baumschule)³⁶

Autorka ve svém vědeckém článku tvrdí, že „chceme-li PJ charakterizovat z hlediska jejich struktury, musíme je podle jistých kritérií považovat z odvozená, složená apod. Na základě zvoleného postupu pak vybírá pojmenovatel určitý strukturní model, tj. model podřízený modelu vztahovému, který postihuje vyjádření pojmenovacího aktu v obecné rovině, a příslušný strukturní typ. Ten je dán určitým topoformantem. Společný strukturní typ vytvářejí např. PJ se stejným topoformantem v rámci téhož strukturního a vztahového modelu.“³⁷ Pro názornost uvádí autorka několik příkladů. Jména Farářka, Davidka, Kovářka označují objekty pojmenované podle své majitelky. Zde se při tvoření užívá vztahový model D, který je motivován posesivitou neboli přivlastněním. Tento vztah k jisté osobě je ztvárněn strukturním modelem v podobě derivovaného substantiva a řadíme ho ke strukturnímu typu charakterizovanému sufixem –k(a).³⁸

³⁶ PLESKALOVÁ, Jana. O tvoření českých pomístních jmen. *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. 1992, 53(III.), s. 193-200.

³⁷ Tamtéž, s. 193-200.

³⁸ Tamtéž, s. 193-200.

Strukturu pomístních jmen tvoříme třemi způsoby. První způsob tvoření pomístního jména spočívá ve spojení základu jména s příslušným topoformantem, například „Prostřednice“. Dále se v jazyce využívá tzv. spojení dvou základů, například v termínu „Paniháj“. U víceslovných pojmenování používáme třetí způsob, který je založen na spojení několika slov (např.: Díl za řekou).

3. TVOŘENÍ POMÍSTNÍCH JMEN

Toponyma jsou jako jiná jména tvořena třemi slovtvornými způsoby a to derivací, kompozicí a abreviací. Názvy pomístních jmen mohou být rovněž přejímána z cizích jazyků.

3.1 POMÍSTNÍ JMÉNA VZNIKLÁ ODVOZOVÁNÍM

Pomístní jména vznikají z obecných jmen (apelativ) nebo ze jmen vlastních neboli onym. Mají buď formu substantiva, adjektiva nebo jsou víceslovná. Libuše Olivová-Nezbedová ve své publikaci rozdělila pomístní jména ve formě substantiva podle slovtvorných sufixů, kterými jsou tato pojmenování zakončena.

3.11 POMÍSTNÍ JMÉNA VE FORMĚ SUBSTANTIVA

Autorka zpracovala toto rozdělení, které obsahuje pomístní jména ve formě substantiva utvořená sufixální derivací, která jsou doložena příklady jmen vyskytujících se v České republice. Tato pojmenování se v českém jazyce vyskytují v rodě mužském, ženském i středním.³⁹

Seznam užívaných sufixů:

- ačka
- anda
- anka
- árna
- čice
- ec
- ek

³⁹ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 72-74.

-ice v singuláru
-ice v plurálu
-ička
-ín
-ina
-ka
-nice
-ov
-ovačka
-ovec
-ovina
-ovka
-ovna
-ovsko
-sko (cko)⁴⁰

3.12 POMÍSTNÍ JMÉNA VE FORMĚ ADJEKTIVA NEBO SUBSTANTIVIZOVANÉHO ADJEKTIVA

Autorka zpracovala toto rozdělení a ve své publikaci ho abecedně seřadila.⁴¹ Obsahuje pomístní jména ve formě adjektiv utvořená sufixální derivací, která jsou doložena příklady jmen vyskytujících se v České republice. Tato pojmenování se opět v českém jazyce vyskytují v rodě mužském, ženském i středním.

Seznam užívaných sufixů:

-in/-ina/-ino
-ný/-ná/-né
-ovský/-ovská/-ovské
-ový/-ová/-ové
-ský/-ská/-ské (-cký/-cká/-cké)
-ův/-ova/-ovo
-ák⁴²

⁴⁰ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 57-65.

⁴¹ Tamtéž, s. 75-76.

⁴² Tamtéž, s. 66-71.

3.2 POMÍSTNÍ JMÉNA VZNIKLÁ SKLÁDÁNÍM

Kompozice neboli skládání patří k dalším slovotvorným způsobům v českém jazyce. Princip tohoto postupu spočívá ve vytváření jednoslovných i víceslovných pojmenování, která vychází ze dvou a více slov popř. slovotvorných základů. Mezi PJ vzniklá tímto způsobem můžeme zařadit např.: Třítrubecký potok.

3.3 POMÍSTNÍ JMÉNA VZNIKLÁ ZKRACOVÁNÍM

Abreviace se na vzniku pomístních jmen nepodílí. Spočívá pouze ve tvoření zkratk nebo zkratkových slov či značek, které nejsou vhodná pro pojmenování míst.

4. BRDY JAKO VYBRANÁ LOKALITA

4.1 HISTORIE VYBRANÉ LOKALITY

4.1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ POJMENOVÁNÍ VYBRANÉ LOKALITY

Celé území dnešních Brd bylo v minulosti rozděleno na různě velké územní celky, které se pojmenovávaly odlišnými jmény. Věra Smolová se v publikaci tvořené souborem prací jednotlivých autorů věnuje nejznámějším teoriím, které jsou zaměřeny na teorii vzniku pojmenování pomístního jména Brdy.

Listina Protivy z Rožmitálu, pocházející z roku 1310, dokládá pojmenování vrchu Baštín. Toto pojmenování se ve své době užívalo jižní část Brd. Baštín je s největší pravděpodobností vrch, který byl lokalizován přibližně v desetikilometrové vzdálenosti severozápadně od Rožmitálu pod Třemšínem a v současných mapách je pojmenován jako Břízkovec.

Většina odborníků, včetně Bohuslava Balbína, se shoduje na tom, že pojmenování Baštín bylo odvozeno od slova bašta. Bašty označují prvek soudobé architektury umístěný na hrabách hradů a měst a byly využívány pro obranu. Tento původní význam byl přenesen na husté nepropustné části lesa nebo vyvýšená místa v krajině, které připomínala právě části hradního opevnění.

V novější literatuře můžeme najít informaci, že jméno Baštín vzniklo od slova baština, které dnes již považujeme za zaniklé. Původně toto pojmenování označovalo dědictví nebo dědičný statek. V průběhu 14. století došlo ke zúžení významu tohoto pojmenování a bylo používáno pouze pro označení pozemku ve smyslu dědiny. Podle dokladů

pocházejících z doby vlády habsburského císaře Rudolfa II. označovalo pojmenování baština i hory a lesy nad některými vesnicemi (například Bohutín, Kozičín, Orlov, patřící k Příbramskému panství).

Mapa z roku 1626 dokládá, že pojmenování Baština (konkrétně Baštiny lesy a hory Jeho Milosti císařské) bylo použito i pro území západně od Hluboše nad údolím řeky Litavky pramenící právě na území Brd.

V průběhu následujících staletí došlo u pojmenování Baština k dalšímu převratnému vývoji. Dřívější názvy hájovny, polesí nebo vrchu Baština se v mapách změnilly a zůstalo pouze pojmenování Stará Baština poblíž Obecnice.

Královské lesy rozkládající se od Zbraslavi a Třemošnici byly od roku 1324 označovány názvem Burdo, od roku 1337 Brdy a roku 1353 je doloženo pojmenování Brdo.⁴³

Objevují se i takové názory, že oblast Brd je pojmenována podle tkalcovského brdu. Brdo je část tkalcovského stavu označována jako tkalcovský hřeben či paprsek.⁴⁴

Tuto teorii o vzniku pojmenování zveřejnil Pavel Stránský z Zhoře poprvé v roce 1633. I přestože ji Bohuslav Balbín považoval za chybnou, vyskytuje se v literatuře dodnes. Můžeme tímto tzv. brdo považovat za jméno, které dalo původ pomístnímu jménu Brdy. Dochází zde k přenesení významu na základě vnější podobnosti. Pojmenování označovalo horské kopcovité pásmo nacházející se na území mezi Prahou, Příbramí a Plzní. Při pohledu z boku připomínaly jednotlivé vrcholy právě zuby tkalcovského hřebenu. Tento fakt dokládá také Müllerova mapa pocházející z roku 1720. Tuto verzi v současnosti považujeme za oficiální.

Ve výkladu významu brdo se můžeme setkat také s frazeologickým pojmenováním „na jedno brdo“ ve smyslu stejné. Dle toho ustáleného spojení slov používaného převážně v běžném mluvené jazyce byla v minulosti odvozena již méně známá teorie však se stejným závěrem jako teorie předchozí. Lze ji vyložit tak, že rozsáhlé pásmo lesů bylo „na jedno brdo“ tzn. vypadalo stejně jako uvedený tkalcovský hřeben, tudíž je zde opět doložena vnější podobnost.⁴⁵

⁴³ *Brdy: krajina, historie, lidé*. V Praze: Státní oblastní archiv v Praze, 2018. ISBN 978-80-88148-29-6, s. 11-12.

⁴⁴ Vyhledávání [brdo]. *Vokabulář webový* [online]. Copyright © 2006 [cit. 24.02.2019]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx?hw=brdo>

⁴⁵ *Brdy: krajina, historie, lidé*. V Praze: Státní oblastní archiv v Praze, 2018. ISBN 978-80-88148-29-6, s. 16.

4.2 GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ ÚZEMÍ VYBRANÉ LOKALITY

Brdská vrchovina spolu s Hřebeny a Příbramskou pahorkatinou je nazývána jako Brdy. Toto členité vnitrozemské pohoří rozkládá převážnou většinu svého území ve Středočeském kraji. Je považováno za největší vnitrozemské pohoří, které je i geologicky nejstarší.

Pokud bychom chtěli Brdy rozdělit do geomorfologických okrsků, získali bychom tři:

- Třemošenskou vrchovinu,
- Strašickou vrchovinu a
- Třemšínskou vrchovinu.

Lidé se spíše uchylují k označení části Brdské vrchoviny na Jižní a Střední Brdy. Toto dělení však slouží jako pomocné a neoficiální.⁴⁶

V Brdech pramení řeka Litavka, která je důležitým zdrojem pitné vody pro Příbram. V brdských potocích žijí různé druhy chráněných živočichů, kterými jsou například rak kamenáč, čolek horský nebo mlok. Také zde najdeme velmi zajímavé druhy rostlin. Největší vodní plochou na území Brd jsou Padrtské rybníky, které lze považovat za jedno z nejkrásnějších míst, které můžeme v Brdech najít.

Nejvyšší horou Brd je Tok měřící 865 m n. m. O kousek dál se nachází vrchol Praha (862 m n. m.), v jehož nejvyšším bodě stojí 60 m vysoká věž ČHMÚ, jež se považuje za nejvyšší umělý bod, který vznikl lidskou činností.

4.3 VOJENSKÝ VÝCVIKOVÝ PROSTOR BRDY

Po skončení první světové války se ukázalo jako strategicky výhodné vyvíjet moderní dělostřelectvo. Armáda usilovně pracovala na zdokonalování zbraní dlouhého doletu, a právě z tohoto důvodu potřebovala i větší prostor pro výcvik dělostřelců. Dopusud své vojenské jednotky cvičila na pronajatých polnostech, kde se musela stále přizpůsobovat změnám počasí a agregátnímu kalendáři. Proto začala hledat jiné prostory pro výcvik. Volba padla právě na území Brd, jejichž rozsáhlé území bylo v té době minimálně osídleno a rozděleno pouze mezi 4 majitele. Stát toto území ve 20. letech 20. století odkoupil a 24. května 1928 vznikla organizace s názvem „Vojenské lesní podniky“.

⁴⁶ Brdy - Wikipedie. *Brdy - Wikipedie* [online]. [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Brdy>

V období druhé světové války využívala vojenský výcvikový prostor německá armáda. Díky hustým jehličnatým a smíšením lesů i své rozloze poskytovaly Brdy útočiště také partyzánům a organizacím místního protifašistického odboje, které zde působily v době Protektorátu Čechy a Morava.

Po skončení válečného konfliktu byl název organizace změněn na „Vojenské lesy a statky“, který se používá dodnes. Tato firma se díky své dlouholeté historii stala nejstarší lesnickou firmou na území ČR.

Krátce po nástupu komunismu bylo potřeba výcvikový prostor opět zvětšit. Z důvodu plánovaného rozšíření střelnice zanikly některé vesnice a osady (např.: Přední a Zadní Záběhlá, Padrt' a jiné). Obyvatelé těchto vesnic byly přesunuti do náhradního ubytování a dostali finanční kompenzaci.

Vznik vojenského výcvikového prostoru nelze však považovat za přírodu devastující. Naopak byl ochráněni i biology potvrzen jeho velmi pozitivní vliv a brdská příroda se tak stává unikátní. Odlesněním dopadových ploch vzniká cenný biotop porostlý borůvkami i brusinkami. Díky přejezdům těžké vojenské techniky na území vznikají tůňky a bahnitá prostranství, která jsou domovinou dalších chráněných živočichů a rostlin. Mezi zástupce brdské fauny řadíme vzácného raka kamenáče, závornatku křížalovou, modrásku stříbroskvrnného, okáče černohnědé, slimáčníka horského, majku fialovou, užovku obojkovou, hýla obecného, rákosníka zpěvného, rýsa ostrovida, orla mořského a dalších živočichy žijící na tomto území.

Louky, rybníky, rašeliniště a další prostory Brdské vrchoviny se pyšní rozmanitostí zdejší flóry. Kriticky ohrožený jednokvítok velevkvetý, koniklec luční, rožec rolní, kosatec sibiřský, zimostrázek alpský, dřípátka horská, mechy, lišejníky, cévnaté rostliny a další patří jen do krátkého výčtu vzácných rostlin, které se zde snažíme chránit.⁴⁷

Vojenský újezd byl zrušen v roce 2016 a značná část území Brd byla vyhlášena chráněnou krajinnou oblastí. V CHKO Brdy se opět začíná rozvíjet turistický ruch. Lidé navštěvují nejčastěji přírodní památky, zříceninu hradu Valdek nebo lovecký zámeček Tři trubky. Pohybují se zde po vyznačených cyklostezkách a turistických trasách.⁴⁸

⁴⁷ KOVÁR, Lukáš a Arnošt TABÁŠEK. *Vojenské lesy a statky: Unikátní příroda*. Praha 6: Vojenské lesy a statky ČR, s. p., 2018, s. 15, 17, 79, 82.

⁴⁸ ČR: Brdy - základní informace a charakteristika oblasti (www.infoglobe.cz). ČR: Brdy - základní informace a charakteristika oblasti (www.infoglobe.cz) [online]. [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://www.infoglobe.cz/tip-na-vylet/cr-brdy-zakladni-informace-a-charakteristika-oblasti/?action=2>

5. CÍL PRÁCE A METODY VÝZKUMU

5.1 CÍL PRÁCE

Cílem práce je získat co nejvíce pomístních jmen na území Brd, která jsou poté následně jazykově analyzována z hlediska lexikálně sémantického, tvaroslovného, hláskoslovného i slovotvorného. Dále je vysvětlen původ těchto anoikonym, která jsou lokalizována na mapě a zařazena podle Šmilauerova významového třídíče PJ, který zde slouží pouze jako pomocný materiál.

5.2 METODY SBĚRU DAT

V tomto výzkumném šetření zaměřeném na sběr a analýzu pomístních jmen byly osloveni celkem 3 informátoři, kteří se výrazně podíleli na získávání dat. Respondenti byly vybráni na základě jejich životních zkušeností a perfektní znalosti lokality. Všichni respondenti patří mezi místní rodáky a dlouholeté zaměstnance firmy VLS, s. p.. Díky svým pracovním povinnostem navštívili místa veřejnosti doposud nepřístupná. Jejich tvrzení byla obohacena vybranými knižními zdroji. Ke sběru dat byla použita metoda řízeného rozhovoru, při němž respondenti charakterizovali původ pomístních jmen, která byla náhodně vybrána z map. V průběhu rozhovoru se výzkumný vzorek obohatil i o PJ, která vyplynula až během šetření. Spolu s řízenými rozhovory bylo také použito studium map a písemných pramenů.

PRAKTICKÁ ČÁST

5.3 VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY

Pro zkoumání pomístních jmen vyskytujících se na území Brd byly vymezeny celkem čtyři hypotézy, které jsou zhodnoceny v závěru.

Hypotéza č. 1: V daleké minulosti byly lesy neosídlené, lidé žijící v rožmitálském panství se těmto místům vyhýbali, považovali toto území za černý hluboký les, ve kterém se lze lehce ztratit. Z tohoto důvodu zde najdeme méně jmen spjatých se starými pověstmi a legendami, jako je tomu například v okolí Třemšína. Pomístní jména ve vybrané lokalitě jsou tedy výrazně mladší.

Hypotéza č. 2: Díky vzniku vojenského výcvikového prostoru potřebovala armáda toto území jednoduše zmapovat. Proto převažují především hodonyma, tj. názvy cest, které jsou pojmenovány podle místa, kam směřují. Využit je zde tedy model pojmenování A.

Hypotéza č. 3.: Vzhledem ke své rozloze byly Brdy osídleny jen minimálně. Vyskytují se zde ovšem místa, která jsou spjata s určitým patronem nebo biblickou postavou. Toto označení sloužilo poutníkům jako orientační znamení a jako zastávka pro pomodlení.

Hypotéza č. 4: V této lokalitě se vyskytuje méně pomístních jmen s předložkou, která slouží k lokaci daného místa. To je u většiny jmen vystiženo již v samotném názvu.

5.4 POPIS STAVBY SLOVNÍKOVÝCH HESEL

Všechna pomístní jména byla vybrána z cykloturistické mapy Brd⁴⁹ náhodným výběrem, popřípadě vyplynula z řízených rozhovorů s informátory. Slovníček obsahuje celkem 64 slovníkových hesel, která jsou vyznačena tučně a označena pořadovým číslem. Všechna hesla jsou abecedně řazena podle počátečního písmene. Pokud se jedná o názvy s prepozicí, jsou řazeny také abecedně podle počátečního písmene slova, které následuje po předložce (např.: U **H**ada – pod písmenem **H**). V případě, že se jedná o název víceslovný (např.: **P**řední **Z**áběhlá), je v seznamu popis hesla přiřazen k prvnímu slovu názvu (**P**řední, písmeno **P**).

Slovníkové heslo dále obsahuje stručný popis vzniku názvu, k němuž byla použita data získaná od informátorů označených číslem a uvedených v tabulce (1–3) nebo z knižního zdroje (4a–4c). Pokud informátoři uvedli i nespisovný název pomístního jména, tak je ve slovníku uveden hned po jeho spisovné formě. Dalším údajem je specifikace druhu

⁴⁹ *Brdy: Příbramsko : cykloturistická mapa 1:60 000*. 8., aktualizovaný dotisk. Zádveřice: SHOCart, 2018. Cykloturistické mapy 1: 60 000 (SHOCart). ISBN 978-80-7224-537-6.

toponyma přímo podle pojmenovaného objektu a dále jeho přesná lokalizace pomístního jména dle map, které najdeme v přílohách této práce.

Poté je slovníkové heslo dále specifikováno podle významového třídiče pomístních jmen Vladimíra Šmilauera a zmíněného výše v teoretické části. U každého hesla je uveden číselný kód totožný se Šmilauerovým třídičem, který je kompletně uveden v přílohách a slouží jako pomocný materiál při rozboru získaných toponym. U každého toponyma je uveden i jeho slovní druh. Následuje specifikace modelu vzniku pojmenování podle Pleskalové. Tato problematika je řešena v teoretické části, proto je ve slovníkovém hesle uvedeno pouze písmeno označující daný model.

V níže uvedené tabulce jsou zaznamenány kódy jednotlivých informátorů, jejich jména, věk a profese. U některých PJ je použit kromě informátorů i knižní zdroj, který je řádně ocitován.

Pod tabulkou informátorů jsou přehledně uspořádány i knižní zdroje, které se užívaly rovněž pro určení původu pomístního jména.

Tabulka 1 (Informátoři)

Kód	Jméno a příjmení	Rok narození	Profese
1	Karel Fořt	*1951	Bývalý zaměstnanec Lesů ČR a VLS
2	Milan Vondra	*1963	Zaměstnanec VLS
3	Věra Fořtová	*1953	Bývalá zaměstnankyně VLS

Tabulka 2 (Knižní zdroje)

Kód	Citace zdroje
4a	DVOŘÁK, Jiří. <i>Pod ochranou svatých</i> . Jilemnice: Gentiana, 2018. ISBN 978-80-86527-51-2.
4b	HAIŠMAN, Jan. <i>Tajemství brdských vrcholů</i> . V Plzni: Starý most, 2013. ISBN 978-80-87338-24-7.
4c	PROFOUS, A. <i>Místní jména v Čechách, jejich původ, vznik a změny</i> . Praha: ČSAV, 1947-1960.

6. SLOVNÍČEK VYBRANÝCH POMÍSTNÍCH JMEN NA ÚZEMÍ BRD

1. Bahenská

- Původ názvu: Příjezdová cesta k lesnímu porostu Bahna (nejedná se o vojenské cvičiště).
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, pojmenování cesty
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 261
- Slovní druh: adjektivum
- Slovtvorný model: D

2. Bahna

- Původ názvu: Název lesního porostu vznikl podle terénních podmínek (bahno).
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, pojmenování lesního porostu
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 261
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

3. Bártův dub

- Původ názvu: Název rozcestí, kde se setkávají hranice tří panství (Dobříš, Zbiroh, Hořovice). V období třicetileté války se v těchto místech ukryvali příbramští obyvatelé, kteří s sebou nesli sošku sv. Anny Svatohorské, jejíž portrét je na stromě dodnes.⁵⁰
- Informátor: 2, 4a
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, rozcestí
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 553
- Slovní druh: adjektivum + substantivum
- Slovtvorný model: D + B

⁵⁰ DVOŘÁK, Jiří. *Pod ochranou svatých*. Jilemnice: Gentiana, 2018. ISBN 978-80-86527-51-2, s. 30.

4. Beranec

- Původ názvu: S vrcholem Beranem jej spojuje údolí Červeného potoka. Beranec je nižší než vrchol Beran, lze jej nazvat také „malým Beranem“. Na výběžku se nachází zřícenina hradu Valdek, který je jedním z nejznámějších turistických cílů. Původní název „Wald eck“ v překladu znamená lesní zákoutí, lze volně překládat i jako lesní roh.⁵¹
- Informátor: 1, 4b
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, vrch
- Lokalizace na mapě: B6
- ŠVT: 456
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

5. Borská nádrž

- Původ názvu: Nově vytvořená požární nádrž v okolí Borské louky. Celé toto území je pojmenováno podle borového porostu.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, vodní nádrž
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 331
- Slovní druh: adjektivum + substantivum
- Slovtvorný model: D + B

6. Bukovská bouda

- Původ názvu: Neobydlený objekt, který stále slouží myslivcům jako zásobárna krmiva lesní zvěře. Název vznikl podle nedaleké obce Buková.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: Vlastní jména jiných objektů
- Lokalizace na mapě: C5
- ŠVT: 755
- Slovní druh: adjektivum + substantivum
- Slovtvorný model: D + B

⁵¹ HAJŠMAN, Jan. *Tajemství brdských vrcholů*. V Plzni: Starý most, 2013. ISBN 978-80-87338-24-7, s. 22.

7. U Buku

- Původ názvu: Rozcestí, rostly zde tři velké buky.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, rozcestí
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 332
- Slovní druh: prepozice, substantivum
- Slovtvorný model: A + B

8. Carvánecká

- Původ názvu: Cesta k „Carvánce“-bývalá dopadová plocha v okolí Obecnice, dnes není v provozu. Na místě je pouze seník a krmelec pro lesní zvěř.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 95
- Slovní druh: adjektivum
- Slovtvorný model: D

9. Čákova vyhlídka

- Původ názvu: Místo s výhledem směrem k jihu. Tato vyhlídka je pojmenována podle místního spisovatele Jana Čáky, který se touto lokalitou zabýval.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, vyhlídka
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 757
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: D + B

10. Červený lom/Červeňák

- Původ názvu: Lom určený pro těžbu kamene. Tento těžební materiál získal svou červenou barvu díky vysokému obsahu železa, díky tomu je i tento lom pojmenován.
- Informátor: 1, 2, 3

- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, lom
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 161; 611
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: C + B

11. Červený potok

- Původ názvu: Potok, jež svůj název získal kvůli krvi dívky, která byla nedaleko zavražděna (viz U Panny Lídy).⁵²
- Informátor: 2, 4b
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, potok
- Lokalizace na mapě: D3
- ŠVT: 161; 284
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: C + B

12. Červený vrch/Červeňák

- Původ názvu: Vrch, na jehož jižní straně se nachází Červený lom (viz Červeňák).
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, vrch
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 161; 211
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: C + B

13. U Četníka

- Původ názvu: Lesní porost, který svůj název získal podle muže, který působil jako četník v dobách Rakouska-Uherska. Na tomto místě byl zavražděn pytláky okolo roku 1913.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, lesní porost
- Lokalizace na mapě: E4

⁵² HAJŠMAN, Jan. *Tajemství brdských vrcholů*. V Plzni: Starý most, 2013. ISBN 978-80-87338-24-7, s. 22.

- ŠVT: 561
- Slovní druh: prepozice, substantivum
- Slovtvorný model: A + B

14. Dolní Padrt'ský rybník

- Původ názvu: Nejrozsáhlejší vodní plocha v Brdech, která je turisty i místními považována za jedno z nejkrásnějších míst. Své pojmenování rybníky získaly podle zaniklé obce Padrt', která byla kvůli vojenskému výcvikovému prostoru zrušena, a její obyvatelstvo bylo na náklady státu přesunuto do okolních obcí na okraji bývalého Vojenského újezdu Brdy.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, rybník
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 115, 287
- Slovní druh: adjektivum, adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: A + D + B

15. Dubová hora (Dubovka)

- Původ názvu: Kopec na obci Věšín, své pojmenování získal podle velkého množství vzrostlých dubů.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: F4
- ŠVT: 332, 211
- Slovní druh: adjektivum + substantivum
- Slovtvorný model: C, B

16. Eisnerka

- Původ názvu: Cesta pojmenovaná podle příjmení hajného Eisnera.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: D4
- ŠVT: 92
- Slovní druh: substantivum

- Slovotvorný model: B

17. Gangloffův náhon

- Původ názvu: Potok tekoucí z lesního porostu Kunice, který je uměle veden po vrstevnici a poté stéká z kopce směrem do Bukové. Je zde uměle vytvořené stavidlo, které mění směr vodního toku směrem k Padrťským rybníkům. Díky tomuto mechanismu, který je pojmenován podle lesního inženýra Karla Daniela Gangloffa, je vodní tok rozdělen na dvě poloviny, z toho jedna spadá do povodí Vltavy a druhá do povodí Berounky. Oba tyto vodní toky se opět spojí na soutoku těchto řek.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, vodní tok
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 563; 92
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovotvorný model: D + B

18. Ganglovka

- Původ názvu: Cesta vedoucí ze Špelt směrem k Bukové, je pojmenována opět po Ing. Gangloffovi. Dříve nesla název Panská cesta
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 563
- Slovní druh: substantivum
- Slovotvorný model: B

19. Grycák

- Původ názvu: Malý rybníček rozkládající se pod Dolejším Padrťským rybníkem, který byl uměle vytvořen a slouží spolu s rybníky Výtažník, Ledvinka a Šindelka slouží k chovu menších ryb. Jeho název je pravděpodobně inspirován Florianem Gryspekem z Gryspachu, zakladatelem Padrťských rybníků.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, rybník

- Lokalizace na mapě: D4
- ŠVT: 287
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

20. U Hada

- Původ názvu: Lesní porost, který byl pojmenován podle tvaru zdejší cesty, připomínající plazícího se hada.
- Informátor: 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, lesní porost
- Lokalizace na mapě: E5
- ŠVT: 43
- Slovní druh: prepozice + substantivum
- Slovtvorný model: A, B

21. Horní Padrt'ský rybník

- viz Dolní Padrt'ský rybník

22. Horní Planýrka

- Původ názvu: Cesta, která vede dlouhou rovinou (planýrkou)
- Informátor: 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E5
- ŠVT: 115, 245
- Slovní druh: adjektivum + substantivum
- Slovtvorný model: A, B

23. Pod Hubertkou

- Původ názvu: Rozcestí pojmenované podle Huberta, patrona myslivců.
- Informátor: 1
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, rozcestí
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 721
- Slovní druh: prepozice + substantivum

- Slovtvorný model: A, B

24. Jahodová hora

- Původ názvu: Kopec nedaleko Bukové (část obce Věšín). Své pojmenování získala díky rozsáhlému borůvčí, které zde hojně roste. Lidové pojmenování „jít do lesa na jahody/na černé jahody“ ve skutečnosti znamená sbírat spíše borůvky než jiné lesní plody.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 335; 211
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: C + B

25. Jordán

- Původ názvu: Letecká dopadová plocha, na jejímž území jsou umístěny betonové bunkry. Zajímavostí je, že na tomto místě se natáčela scéna z filmu Obecná škola a Práče. Na tomto území je také pomník pilota, který nepřežil cvičnou vojenskou leteckou havárii. Původ názvu doposud nebyl zjištěn.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, dopadová plocha
- Lokalizace na mapě: C5
- ŠVT: 95
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

26. U Kamene

- Původ názvu: Rozcestí, kde v minulosti ležel velký balvan.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, rozcestí
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 263
- Slovní druh: prepozice, substantivum
- Slovtvorný model: A + B

27. Klabava

- Původ názvu: Řeka, která pramení v Brdech a je jedním z pravých přítoků řeky Berounky. Podle ní je pojmenována i nedaleká vesnice Klabava. Název obou míst byl odvozen od slova klabotína, které pochází ze slovinštiny a lze jej volně přeložit jako usazeninu, naplaveninu.
- Informátor: 1, 2, 4c
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, řeka
- Lokalizace na mapě: C2, C3, C4, D4, E4
- ŠVT: 164
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

28. Klášterka

- Původ názvu: Cesta, podél níž teče potok Rezerva. Podle záměru současného majitele je zde v budoucnu plánována výstavba vodní nádrže. Původ byl nejspíše inspirován slovem „klášter“. Doklad o tom, že nějaká církevní stavba na místě stála, nemáme.
- Informátor: 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: C5, D5
- ŠVT: 737, 52
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

29. Kolvín

- Původ názvu: Bývalá dělostřelecká střelnice, která byla pojmenovaná podle bývalé obce Kolvín, jejíž název byl inspirován příjmením Kolva.⁵³
- Informátor: 1, 2, 4c
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, vojenská střelnice
- Lokalizace na mapě: E3
- ŠVT: 721

⁵³ PROFOUS, A. Místní jména v Čechách, jejich původ, vznik a změny. Praha: ČSAV, 1947-1960.

- Slovní druh: substantivum
- Slovotvorný model: B

30. Koruna

- Původ názvu: Vrch v Brdech, nacházela se zde věž vytvořená z trubek lešení, z bezpečnostních důvodů byla armádou odstraněna. V 18. století zde vedla hranice zbirožského panství, která byla vymezena mezníky, na kterých byla vytesána královská koruna.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 51
- Slovní druh: substantivum
- Slovotvorný model: B

31. Korunská

- Původ názvu: Cesta vedoucí na vrchol Koruna (viz Koruna).
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: D4, D5
- ŠVT: 51
- Slovní druh: adjektivum
- Slovotvorný model: D

32. Koukalka

- Původ názvu: Název louky pod Dubovkou (viz Dubová hora). Dříve zde byla chalupa, kterou zničil požár. Její majitel si v Bukové postavil nový dům, který v roce 1956 prodal nynějším majitelům pozemku. Původ názvu neznámý.
- Informátor: 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, louka
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 95
- Slovní druh: substantivum
- Slovotvorný model: B

33. Kuřkovská mýt'

- Původ názvu: Louka poblíž obce Míšov. Původ názvu nebyl zjištěn.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, louka
- Lokalizace na mapě: E3
- ŠVT: 326, 95
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: C + B

34. Láz (vodní nádrž)

- Původ názvu: Uměle vytvořená vodní nádrž, která slouží jako zásobárna pitné vody pro Příbram a okolí. Je pojmenována podle obce Láz, která vznikla spojením Horního a Dolního Lázu.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, vodní nádrž
- Lokalizace na mapě: E6
- ŠVT: 95
- Slovní druh: substantivum + substantivum
- Slovtvorný model: B

35. Manipulák

- Původ názvu: Rozcestí, bývalá skládka dlouhého dříví, se kterým se zde manipulovalo.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, rozcestí
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 724
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

36. Nad Maráskem

- Původ názvu: Název je inspirován vzhledem okolní krajiny, kde se vyskytovaly mokřiny a těžko přístupný lesní terén (marast).

- Informátor: 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: F3
- ŠVT: 337
- Slovní druh: prepozice + substantivum
- Slovo tvorný model: A, B

37. Míšovská

- Původ názvu: Cesta směřující k obci Míšov (okr. Plzeň jih).
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E3; F3; E4; F4
- ŠVT: 723
- Slovní druh: adjektivum
- Slovo tvorný model: C

38. Okrouhlická

- Původ názvu: cesta na vrch Okrouhlík. Své pojmenování získal díky okrouhlému tvaru vrcholu.
- Informátor: 1, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E3
- ŠVT: 14
- Slovní druh: adjektivum
- Slovo tvorný model: C

39. Padrt'ský potok

- Původ názvu: Vodní tok, který je pojmenován podle zaniklé obce Padrt' (viz Padrt'ské rybníky).
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, potok
- Lokalizace na mapě: C4
- ŠVT: 95; 284
- Slovní druh: adjektivum, substantivum

- Slovotvorný model: C + B

40. U Panny Lídy

- Původ názvu: Studánka, jejíž název vznikl dle staré pověsti, která se zde tradovala. Lída byla poustevnice, které se družili dva bratři, jednovaječná dvojčata. Ani Lída netušila, že se jedná o dvě osoby. Když se oba bratři v lese shledali, došlo k potyčce, ve které oba dva násilím roztrhli Lídino tělo na dvě poloviny, které poté hodily do potoka, který díky prolité krvi dostal název Červený potok. Aby lidé nikdy nezapomněli, byl na staletém dubu vyvěšen obrázek tuto událost zobrazující.⁵⁴
- Informátor: 2, 4b
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: choronymum, název pomníku
- Lokalizace na mapě: D3
- ŠVT: 562
- Slovní druh: prepozice, substantivum, substantivum
- Slovotvorný model: A+B

41. Paterák

- Původ názvu: Název kopce v Brdech, na kterém končí pět lesních linek. Lze ho také vykládat jako název smrku nad Bukovou, který měl celkem kmenů srostlých k sobě. Obě tyto pojmenování jsou však motivovány číslem pět.
- Informátor: 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 724
- Slovní druh: substantivum
- Slovotvorný model: B

42. Pleš

⁵⁴ HAJŠMAN, Jan. *Tajemství brdských vrcholů*. V Plzni: Starý most, 2013. ISBN 978-80-87338-24-7, s. 46.

- Původ názvu: Vrchol v Brdech, jehož pojmenování vzniklo pravděpodobně metaforicky díky vzhledu lesního porostu vrcholu. Roste zde pouze borovice kleč, která je nízká svým vzrůstem, a tak vrchol připomíná plešatou hlavu
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: E5
- ŠVT: 325
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

43. Plešivec

- Původ názvu: Podobně jako vrchol Pleš je i Plešivec inspirován přirovnáním k holé hlavě.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: A7
- ŠVT: 325
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

44. Praha/Pražák

- Původ názvu: Druhý nejvyšší vrchol v Brdech, který je pojmenován pravděpodobně podle hlavního města. Na vrcholu byla v minulosti radarová ústředna, která je přestavěna do dnešní konečné podoby a slouží jako meteorologická věž. Nespisovná varianta Pražák se mezi místními používá od nepaměti, do podvědomí přespolních se však dostala kvůli každoročně pořádanému tzv. „Pochodu na Pražák“. Jedná se o charitativní akci pořádanou místními nadšenci, kteří si říkají „Klub přátel Mrázka“. Výtěžek z této akce putuje na pomoc onkologicky nemocným dětem.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 721
- Slovní druh: substantivum

- Slovotvorný model: B

45. Pražská linka

- Původ názvu: Lesní cesta směřující k vrcholu Praha (viz Praha/Pražák).
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 723
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovotvorný model: C + B

46. Prokopská

- Původ názvu: Lesní cesta v okolí obce Bohutín, která je pojmenována podle hájenky U Prokopa.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: D6, E6
- ŠVT: 552
- Slovní druh: adjektivum
- Slovotvorný model: C

47. Přední Bahna

- Původ názvu: Vojenské cvičiště na území lesní správy Strašice. Dvě územní části veřejnosti známé jako Zadní a Přední Bahna jsou oddělena vlhkým pásem lesa. Název odvozen od všudypřítomného bahna. Koná se zde každoroční akce s názvem „Den pozemního vojska“. Díky extrémnímu terénu zde probíhá přehlídka těžké vojenské techniky AČR.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, vojenské cvičiště
- Lokalizace na mapě: C3 (Přední Bahna), D3 (Zadní Bahna)
- ŠVT: 261, 115
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovotvorný model: A + B

48. Přední Záběhlá

- Původ názvu: Louky, na kterých dříve byly vesnice, které byly podobně jako Padrt' zrušeny z důvodů vzniku vojenských dopadových ploch. Název tohoto místa byl inspirován jeho vzdáleností od ostatních vesnic, působí jako území od civilizace „zaběhlé“.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, louka
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 115
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovotvorný model: A + B

49. Rafanda

- Původ názvu: Protiletadlová střelnice poblíž obce Láz. V minulosti zde byly sestřelovány makety letadel, dnes již není využívána. Své pojmenování získala podle přezdívky obyvatel Lázu.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, vojenská střelnice
- Lokalizace na mapě: E5
- ŠVT: 561
- Slovní druh: substantivum
- Slovotvorný model: B

50. U Roje

- Původ názvu: Pomník člena revolučních gard, který byl zastřelen přímo ve voze neznámým pachatelem na konci druhé světové války. Místo bylo pojmenováno podle příjmení oběti.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: vlastní jméno neživých objektů, pomník
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 563
- Slovní druh: prepozice, substantivum

- Slovo tvorný model: A + B

51. Na Rovinách

- Původ názvu: Název lesního porostu, kopcovitý. Dříve zde stála hájenka, která byla později zbořena. Byly ponechány pouze sklepy, které dodnes slouží myslivcům jako sklad krmiva pro zvěř. V dobách Protektorátu Čechy a Morava prostor vojenského prostoru v Brdech zajala německá armáda. V této době zde byla, právě kvůli rovnosti terénu, plánována výstavba vojenského letiště. Tento záměr se však nikdy neuskutečnil.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, lesní porost
- Lokalizace na mapě: E4
- ŠVT: 245, 271
- Slovní druh: prepozice, substantivum
- Slovo tvorný model: A + B

52. Skořická

- Původ názvu: Cesta směřující k obci Skořice (okr. Rokycany). Název obce Skořice lze přeložit jako „Ves Skorových“, kdy „skor“ překládáme jako brzký, časný, raný.⁵⁵
- Informátor: 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: D3
- ŠVT: 723
- Slovní druh: adjektivum
- Slovo tvorný model: C

53. Ve Struhách

- Původ názvu: Uměle vytvořený vodní komplex, který v dřívějších dobách sloužil jako pohon těžebních strojů na Březových horách, kde se těžilo stříbro. Svůj název má od slova strouha, synonyma slova potok.
- Informátor: 1

⁵⁵ PROFOUS, A. Místní jména v Čechách, jejich původ, vznik a změny. Praha: ČSAV, 1947-1960, díl IV., s.78.

- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, vodní tok
- Lokalizace na mapě: D6
- ŠVT: 284
- Slovní druh: prepozice, substantivum
- Slovtvorný model: A + B

54. U Svatého Jána

- Původ názvu: Název lesního porostu inspirovaný svatým Janem evangelistou.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, lesní porost
- Lokalizace na mapě: E5
- ŠVT: 831
- Slovní druh: prepozice + adjektivum + substantivum
- Slovtvorný model: A, C, B

55. U Šraňků

- Původ názvu: Lesní porost, který byl pojmenován podle závor (šraňků), které měly zamezit nepovolenému vstupu cizích osob do vojenského prostoru. Nacházeli se na okrajích vojenského výcvikového prostoru.
- Informátor: 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, lesní porost
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 553
- Slovní druh: prepozice, substantivum
- Slovtvorný model: A + B

56. Teslínská

- Původ názvu: Lesní cesta vedoucí od Červeného lomu k nejvýše položené obydlené obci, k Teslínům.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E4, F4
- ŠVT: 723
- Slovní druh: adjektivum

- Slovtvorný model: C

57. Tocká

- Původ názvu: Cesta vedoucí na vrchol Tok.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E4, E5
- ŠVT: 723
- Slovní druh: adjektivum
- Slovtvorný model: C

58. Tok

- Původ názvu: Nejvyšší vrchol Brd, který získal své pojmenování díky tokání tetřeva, který se zde vyskytuje.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: oronymum, kopec
- Lokalizace na mapě: D5
- ŠVT: 137
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

59. Třítrubecký potok

- Původ názvu: Potok, který svůj název získal díky loveckému zámečku Tři trubky a hájenky U Tří trubek. Původní název označoval lovecký zámeček U Tří jelenů, později byl přejmenován na Tři trubky, podle charakteristického troubení jelenů v říji.
- Informátor: 1, 2
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hydronymum, potok
- Lokalizace na mapě: D4
- ŠVT: 875
- Slovní druh: adjektivum, substantivum
- Slovtvorný model: C + B

60. Varta

- Původ názvu: Louka pojmenovaná podle usedlosti, která sloužila jako bydlení pro hajné a pro ustájení koní, využívaných na těžbu dřeva. Své jméno si louka i usedlost získaly podle výkonu „lesní hlídky, varty“.
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: agronymum, louka
- Lokalizace na mapě: F4
- ŠVT: 67
- Slovní druh: substantivum
- Slovtvorný model: B

61. Vartecká

- Původ názvu: Cesta vedoucí na Vartu (viz Varta).
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: F4, E4
- ŠVT: 723, 67
- Slovní druh: adjektivum
- Slovtvorný model: C

62. Zadní Bahna

- viz Přední Bahna

63. Zadní Záběhlá

- viz Přední Záběhlá

64. Zalánská

- Původ názvu: Cesta vedoucí k obci Zalány. Svůj název zalány získaly díky vzdálenosti od okolních obcí, nachází se za loukami (za lány).
- Informátor: 1, 2, 3
- Druh PJ a pojmenovaný objekt: hodonymum, cesta
- Lokalizace na mapě: E5
- ŠVT: 723
- Slovní druh: adjektivum
- Slovtvorný model: C

Seznam jmen, u nichž nelze jednoznačně určit původ jejich vzniku:

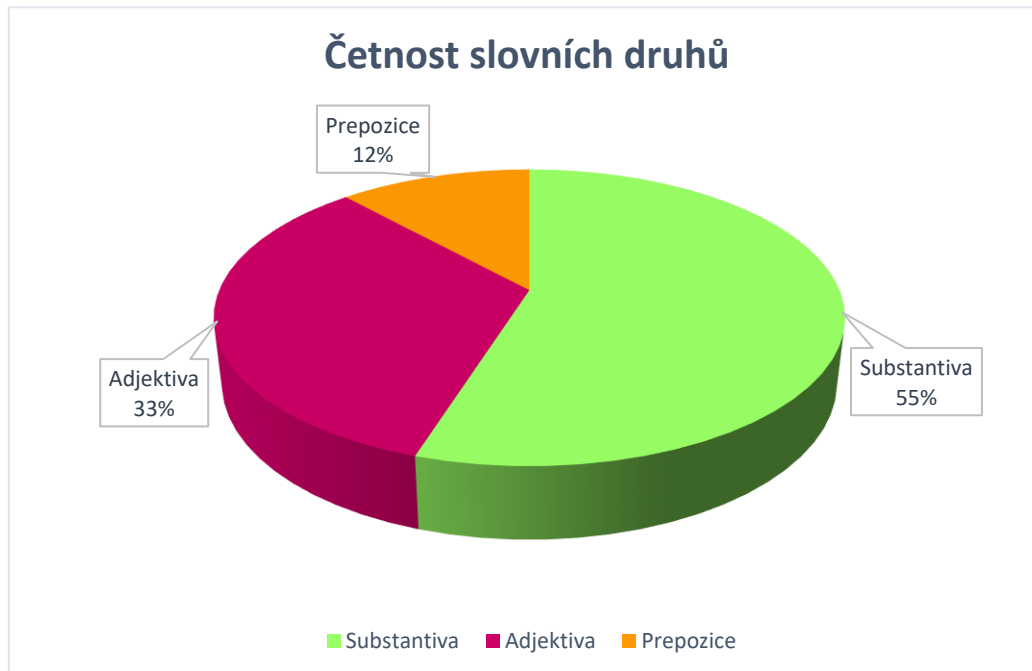
1. Bártův dub
2. Carvánecká
3. Jordán
4. Koukalka
5. Kuřkovská mýt'

7. JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA ZÍSKANÉHO MATERIÁLU

V této kapitole se podrobně zaměříme na zkoumání získaného jazykového materiálu z hlediska hláskosloví, tvarosloví, slovtvorby a také z hlediska lexikálně-sémantického. Naším cílem není podrobná analýza každého pomístního názvu, je třeba charakterizovat určité znaky PJ, které se vyskytují v dané lokalitě. Kompletní analýza pomístních jmen je pro větší názornost a lepší orientaci v textu opatřena příslušnými grafy uvedenými v seznamu tabulek a grafů.

7.1 HLEDISKO TVAROSLOVNÉ

Základním rysem pomístních jmen je jejich jmenný charakter, proto se v jazykovém materiálu vyskytuje jen omezený počet slovních druhů. V grafu četnosti slovních druhů (obr. 1) je zřetelné, že ve více než polovině pomístních jmen převažují substantiva (Manipulák, Ganglovka, Jordán). Dalším výrazně zastoupeným slovním druhem jsou adjektiva, která užíváme většinou ve spojení s podstatným jménem (Červený vrch, Padrťský rybník). Přídavná jména vyjadřují charakter substantiv, lze je použít i samostatně nejčastěji u hodonym (Míšovská, Carvánecká).

Obrázek 1 (Graf četnosti slovních druhů)

Dále se zaměřujeme na analýzu předložkových PJ (kap. 1.4) , jejichž pojmenování vzniklo na základě lokalizace daného místa. Předložková PJ se v seznamu pomístních jmen vyskytují jen v malé míře. Oproti tomu názvy bezpředložkové jasně převažují.

V následující tabulce č. 3 jsou uvedeny typy prepozic, které byly výzkumným šetřením získány.

Prepozice	Pád	Četnost	Pomístní jméno
U	Genitiv (2. p.)	8	<i>U Hada</i>
Na	Lokál (6. p.)	1	<i>Na rovinách</i>
Pod	Instrumentál (7. p.)	1	<i>Pod Hubertkou</i>
Nad	Instrumentál (7. p.)	1	<i>Nad Maráskem</i>
Ve	Instrumentál (7. p.)	1	<i>Ve Struhách</i>

Tabulka 3 (Četnost užívání prepozic)

Prepozice, která se vyskytuje nejčastěji se pojí s genitivem. Ze sémantického hlediska vyjadřuje vztah toponyma k jinému objektu v dané lokalitě. Prepozice spojené s lokálem a instrumentálem se ve výzkumné souboru toponym vyskytly pouze jednou. Hypotéza č. 4 je tímto zjištěním potvrzena.

7.2 HLEDISKO HLÁSKOSLOVNÉ

Grafická podoba pomístních jmen, získaných ve vybrané lokalitě, a jejich zvuková podoba jsou převážně totožná. I přes to zde najdeme malé množství hláskových změn a anomálií.

- dloužení vokálů **a** → **á** (*U Svatého Jána*)
- asimilace znělosti **v (grafém)** → **f (hláska)** (*Ganglovka*)
- zdvojený konsonant **ff (grafická podoba)** → **f (mluvená podoba)**
(*Gangloffův náhon*)

7.3 HLEDISKO LEXIKÁLNĚ SÉMANTICKÉ

V této kapitole je využito řazení podle Šmilauerova významového třídíče, který je součástí příloh. Již v popisu jednotlivých pomístních jmen v kapitole „Slovníček pomístních jmen na území Brd“ je uveden číselný kód odpovídající zařazení do významového třídíče. ŠVT je velmi podrobný, proto může nastat situace, kdy je dané PJ obtížné zařadit pouze k jednomu podtypu. Z tohoto důvodu se u některých jmen objevuje více číselných kódů. Kvůli malému počtu získaných jmen jsou pro lepší názornost v ŠVT uvedeny přímo autorovy příklady PJ, nikoliv však pomístní jména získaná výzkumem vybrané lokality. V této kapitole jsou dále řešeny vztahy synonymie, homonymie a antonymie.

7.31 SYNONYMIE

Slova stejného nebo podobného významu nazýváme pojmem synonyma. V získaném jazykovém materiálu se vztah synonymie vyskytuje mezi spisovným oficiálním názvem místa a názvem využívaným místními obyvateli (např.: Praha/Pražák, Padrt'ský rybník/Padrt'ák).

7.32 HOMONYMIE

Vztah homonymie je mezi toponymy ojedinělým jevem. V našem výběrovém souboru se vyskytl dokonce ve dvou případech. Homonyma jsou slova, která mají jeden tvar, ale odlišují se významem (např.: Paterák – vrch v Brdech/strom s pětídílným kmenem). Pomístním názvem „Červeňák“ je označován jak Červený vrch, tak Červený lom.

7.33 ANTONYMIE

V jazykovém materiálu, který jsme získali studiem map, a řízenými rozhovory, se nejvíce uplatňuje vztah antonymie. Slova opačného významu neboli antonyma mezi pomístními jmény slouží k určení přesné polohy objektu vzhledem k rázu krajiny (např. Přední a Zadní Záběhlá, Horní a Dolní Padrt'ský rybník).

7.4 HLEDISKO SLOVOTVORNÉ

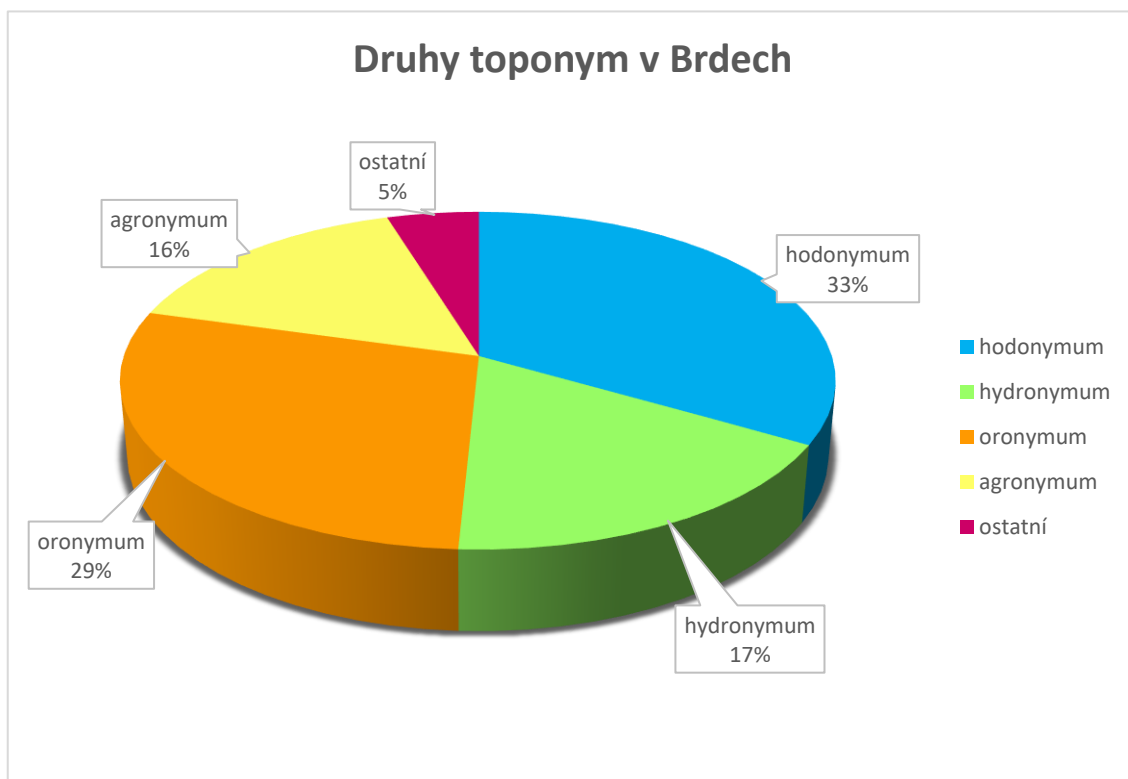
Převážná většina toponym se tvoří sufixální derivací, nejčastěji užívaný sufix je –ská/cká u hodonym vyznačujících název cest (Tocká), která jsou odvozena od místa, kam směřují. Asi pětina všech získaných toponym je utvořena spojením prepozice s adjektivem popř. substantivem (U Svatého Jána). V jednom případě můžeme mluvit o skládání neboli kompozici (Třítrubecký potok). Toponyma utvořená abreviací se ve výzkumném vzorku toponym nevyskytla.

7.5 DRUHY TOPONYM NA BRDSKU

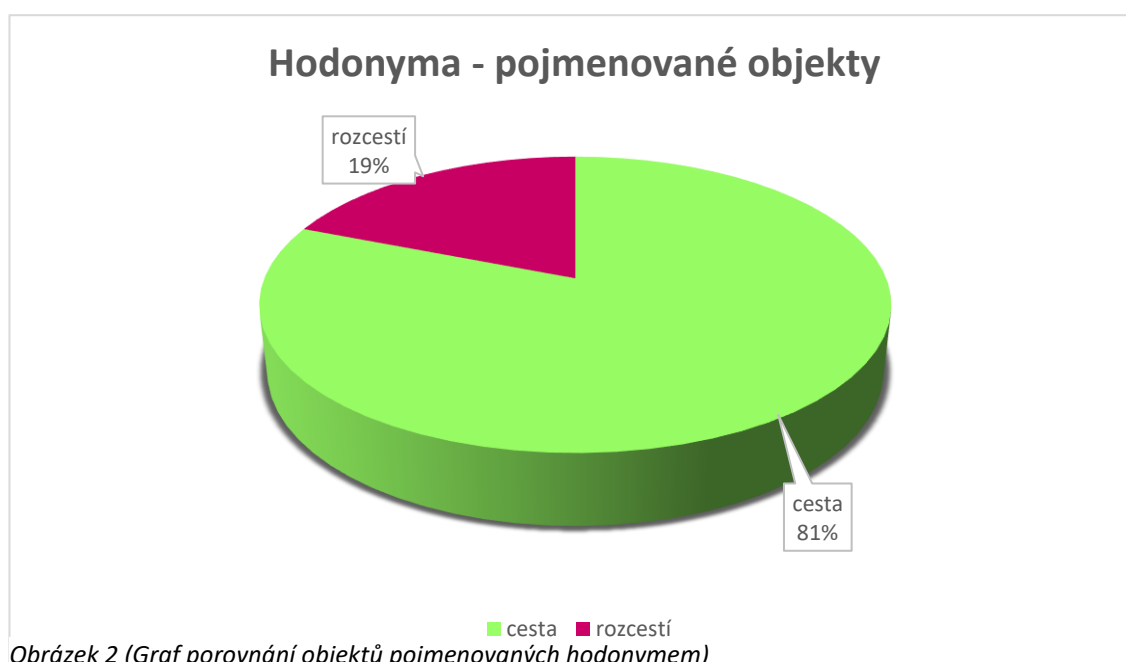
Nejčastěji pojmenovanými objekty v lokalitě Brd jsou cesty a rozcestí, které řadíme do skupiny hodonym, tj. druh pomístního jména viz kap. 2.2. Tato skutečnost zároveň potvrzuje výzkumnou hypotézu č. 2 (viz kap. 6.1).

Vše je procentuálně vyjádřeno v grafu druhů toponym (obr. č. 3). V grafu je vymezeno celkem pět druhů toponym, tj. hydronyma, agronyma, hodonyma, oronyma a ostatní. Do kategorie ostatních řadíme Vlastní jména jiných neživých přírodních objektů a jevů a

člověkem vytvořených objektů, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině pevně fixovány. V dalším grafu (obr. č. 4) je znázorněn procentuálně vyjádřený poměr objektů pojmenovaných hodonymy.

Obrázek 3 (Grafické znázornění druhů toponym v Brdech)

Obrázek 2 (Graf porovnání objektů pojmenovaných hodonymem)

ZÁVĚR

Celé území Brd lze považovat za velmi zajímavou lokalitu, která bezesporu má své kouzlo v jakémkoliv ročním období. Brdy se právem pyšní nejen svým přírodním bohatstvím, ale i například historií nebo pozůstatky soudobé architektury.

Studiem map spolu s řízenými rozhovory se třemi informátory, kteří mají k dané lokalitě citovou i profesní vazbu, bylo získáno celkem 100 pomístních jmen, z nichž jsme použili celkem 64 toponym.

Vybraná pomístní jména jsou abecedně uspořádána ve slovníčku a dále je charakterizován jejich původ a význam, motiv vzniku pojmenování, druh pojmenovaného objektu. Jen u malé části z nich se ani přes veškerou ochotu všech vybraných informátorů nepodařilo zjistit původ pojmenování. Tato toponyma jsou uvedena v seznamu PJ, u kterých nemůžeme určit původ. Dle mého názoru je to způsobeno stářím daného pojmenování, které není nikde doloženo. Tudíž se můžeme pouze domnívat, jaká byla původní inspirace nebo důvod jeho vzniku.

Následně jsou jména lokalizována na mapě a zařazena do příslušné kategorie Šmilauerova významového třídíče. Získaný jazykový materiál byl dále zkoumán z hlediska hláskoslovného, tvaroslovného, lexikálně sémantického a slovotvorného.

Byla zjištěna následující fakta. Pouze v malém počtu případů v dané lokalitě najdeme názvy tvořené předložkou, tím lze hypotézu č. 4 jednoznačně potvrdit.

V Brdech se nejčastěji vyskytují hodonyma, která pojmenovávají nejčastěji cesty a poté rozcestí. Tím se potvrzuje výzkumná hypotéza č. 2. Hojně jsou zastoupena též oronyma nebo hydronyma. Nejméně jsou zde zastoupena vlastní jména jiných neživých přírodních objektů a jevů a člověkem vytvořených objektů, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině pevně fixovány. Jedná se například o pomníky.

Vzhledem k tomu, že Brdy byly v dávné minulosti téměř neosídlené, stanovili jsme si výzkumnou hypotézu č. 3, která tvrdí, že se v Brdech vyskytují místa spojená s určitým patronem či biblickou postavou. Tato místa prý měla sloužit poutníkům jako orientační znamení nebo zastávka v hlubokých brdských lesích. Tuto hypotézu nemůžeme jednoznačně potvrdit ale ani vyvrátit. Například na místě pojmenovaném „U Svatého Jána“ můžeme jednoznačně potvrdit souvislost mezi názvem a patronem tohoto místa, jímž je sv. Jan evangelista. Oproti tomu Horní Padrt'ský rybník ve svém názvu neobsahuje žádnou souvislost s patronem rybářů sv. Petrem, jehož obrázek je zde umístěn (viz obr. č. 15).

Stejně tak je tomu u hypotézy č. 1, která je zaměřena na motiv pověstí a legend v pomístních názvech. Motiv pověsti jsme našli pouze u toponyma „U Panny Lídy“ a u „Červeného potoka“. Dle mého názoru opět nelze hypotézu jednoznačně potvrdit či vyvrátit. Pokud bychom však toponyma ve vybrané lokalitě zkoumali ve větším množství, mohli bychom určitý závěr lépe stanovit.

RESUMÉ

The aim of this work was to find a lot of information about the place names in Brdsko, that were analyzed in the practical part in terms of onomastics and then described in all language levels. Study of maps and interviews with informants were used as a research method for data collection. In the practical part we find well-arranged tables and graphs, which can be use for better orientation in the text and clear data interpretation. The practical part of this text correspond with the theoretical part. Here is described the onomastics in details as a subject of research. The last part of the theoretical part continues with a detailed description and division of toponyms, their model classification and formation. It include important terms and their importance. The last part of the theoretical part is about description of Brdy as a selected locality. There are a summarizes the research of toponyms and the evaluation of hypotheses in the end. The work is enriched with three interesting attachments.

Keywords: onomastics, toponyms, Brdy region, hydronyms, agronyms, oronyms, hodonyms,

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje:

Brdy: krajina, historie, lidé. V Praze: Státní oblastní archiv v Praze, 2018. ISBN 978-80-88148-29-6, s. 11-12.

Brdy: Příbramsko : cykloturistická mapa 1:60 000. 8., aktualizovaný dotisk. Zádveřice: SHOCart, 2018. Cykloturistické mapy 1: 60 000 (SHOCart). ISBN 978-80-7224-537-6.

DVOŘÁK, Jiří. *Pod ochranou svatých.* Jilemnice: Gentiana, 2018. ISBN 978-80-86527-51-2.

HAJŠMAN, Jan. *Tajemství brdských vrcholů.* V Plzni: Starý most, 2013. ISBN 978-80-87338-24-7.

HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie.* Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1253-2.

KOVÁR, Lukáš a Arnošt TABÁŠEK. *Vojenské lesy a statky: Unikátní příroda.* Praha 6: Vojenské lesy a statky ČR, s. p., 2018, s. 15, 17, 79, 82. (Není uvedeno ISBN, slouží jako propagační firemní materiál, který byl vytvořen k firemnímu jubileu)

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L.; MATUŠOVÁ, J.; MALENICKÁ, J. *Slovník pomístních jmen v Čechách. Díl IV.,* Praha: 2000-2009.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L.; MATUŠOVÁ, J.; MALENICKÁ, J. *Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách,* 1991.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest.* Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0554-4.

PLESKALOVÁ, J. *Pomístní jméno v jazykové komunikaci.* In MAJTÁN, M. *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia,* 1980, s. 81-81.

PLESKALOVÁ, Jana. *Česká pomístní jména v diachronním pohledu.* *Acta onomastica.* Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 1999, **XL**(40). ISSN 1211-4413.

PLESKALOVÁ, Jana. *O tvoření českých pomístních jmen.* *Slovo a slovesnost: Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka.* 1992, **53**(III.), 193-200. ISSN 0037-7031.

PROFOUS, A. *Místní jména v Čechách, jejich původ, vznik a změny.* Praha: ČSAV, 1947-1960.

ŠMILAUER, Vladimír. *Třídění pomístních jmen.* In *Zpravodaj místopisné komise.* 1971, **13**, s. 171.

ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky.* Praha: SPN, 1963, s. 7 – 8.

ŠRÁMEK, Rudolf. K teorii literární onomastiky. *Onomastický zpravodaj ČSAV*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 1985, **26**(4-5), s. 510–516.

ŠRÁMEK, Rudolf. Toponymické modely a toponymický systém. *Slovo a slovesnost*. 1972, **33**(4), 304-318.

ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-x.

Internetové zdroje:

Brdy - Wikipedie. *Brdy - Wikipedie* [online]. [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Brdy>

ČR: Brdy - základní informace a charakteristika oblasti (www.infoglobe.cz). ČR: *Brdy - základní informace a charakteristika oblasti* (www.infoglobe.cz) [online]. [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://www.infoglobe.cz/tip-na-vylet/cr-brdy-zakladni-informace-a-charakteristika-oblasti/?action=2>

dragoun - ABZ.cz: slovník cizích slov. *ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání* [online]. Copyright © [cit. 24.02.2019]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/dragoun>

Choronyma - ABZ.cz: slovník cizích slov [online]. [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/choronyma>

POMÍSTNÍ JMÉNO / Nový encyklopedický slovník češtiny. *POMÍSTNÍ JMÉNO / Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2019-06-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO>

Vyhledávání [brdo]. *Vokabulář webový* [online]. Copyright © 2006 [cit. 24.02.2019]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx?hw=brdo>

SEZNAM TABULEK, OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1 (Informátoři)	30
Tabulka 2 (Knižní zdroje)	30
Tabulka 3 (Četnost užívání prepozic)	53

Seznam obrázku a grafů

Obrázek 1 (Graf četnosti slovních druhů)	52
Obrázek 2 (Graf porovnání objektů pojmenovaných hodonymem)	55
Obrázek 3 (Grafické znázornění druhů toponym v Brdech)	55
Obrázek 4 (Brdy-mapa č. 1)	74
Obrázek 5 (Brdy-mapa č. 2)	74
Obrázek 6 (Brdy-mapa č. 3)	75
Obrázek 7 (Brdy-mapa č. 4)	76
Obrázek 8 (Červený lom)	78
Obrázek 9 (Pozůstatek dělostřeleckého štítu)	78
Obrázek 10 (Dolní Padrťský rybník)	79
Obrázek 11 (Horní Padrťský rybník)	79
Obrázek 12 (Padrť)	80
Obrázek 13 (Přední Záběhlá)	80
Obrázek 14 (V Aleji)	81
Obrázek 15 (Sv. Petr - patron rybářů)	81

ŠMILAUERŮV VÝZNAMOVÝ TRÍDIČ
(PŘÍLOHA č. 1)

1. OBECNÉ VZTAHY A VLASTNOSTI

10 Místo**11 Poloha:**

111 podle světových stran Polednice, Západní

115 relativní: přední, zadní, prostřední Přední vrch
 horní, dolní, příčný krajní Horní, Dolní rybník
 pravý levý Desná

12 Vzdálenost

125 metaforicky V koutech
 V Americe

13 Velkost, rychlost, apod.

131 velký, hrubý, malý Hrubá skála
 132 vysoký, nízký, hluboký Vysoká Bezednice
 133 dlouhý, široký, krátký Dlouhá voda
 134 číselná určení Na čtyřech lánech
 135 Zdrobněliny (ale též u základního slova) Jizerka
 136 Rychlost (toku) bysrý, brzý Bystřice
 137 Zvuk (vznikající rychlým tokem) Sopotnice
 138 Pomalost toku Mrlina

14 Tvar. přímé označení

ostrý, špičatý, tupý Ostrý vrch
 oblý, okrouhlý, kusý Okrouhlík
 rovný, křivý, klikatý Na ohnutém
 dřavý, rozštěpený Dřavá skála

15 Tvar a jiné vlastnosti metaforicky

151 Neživá příroda Hvězda
 152 Rostlinstvo Na prutech
 153 Zvířata a lidé Baba

154 Tělo zvířecí a lidské		Na peruti
155 Stavby		Brána
156 Tělesná péče, účes, obuv a oděv		Hřeben
potrava		Rohlíček
157 Náradí, nábytek, nádoby, vozidla		Na sekyrách
158 Zemědělství		Srpina

16 Barva a podobné vlastnosti

161 Barva (i půdy)	bílý, černý, šedivý	Bělá
	červený, zelený, žlutý	Červenáč
163 Čistota	čirý, jasný, čistý	Čistá
164 Zakalenost	kalný, blátivý	Blatnice
166 Teplota vody (252)	teplý, studený	Teplý potok
167 Chuť vody	slaný, kyselý	Slaná
168 Zápach vody		Hnojnice

17 Hodnocení (povaha) půda v. 272

172 kladné	dobry, veselý, krásný, bohatý, vděčný	Veselý kopec
173	léčivý (o vodě)	Hojná vody
175 záporné	divoký, potutelný, pustý smutný	Divoká Orlice Smutný

18 Starý, nový		Starý potok

2. ZEMĚ

21-24 Terénní formy

21 Vyvýšeniny	vrch, hora, kopec, chlum, výšina	Na vrchách
211		
215 Skály	skála, kámen (v. i. 263), bradlo	Na skalce

22 Svahy	stráň, sráz, stěna	Na stráni
23 Vhloubené tvary	důl, údolí, dolina, žleb, dolík, výmol, rokle, propast, průrva, průsmyk, sedlo	Na vejmole
244 Ostrov		Střelecký ostrov
245 Rovina (v. i. 14)		Na rovných
25 Půda		
251 Neobdělaná půda	lada, luh, blana	Lužnice, Blanice
252 Teplota půdy		Výsluní
253 Vlhkost půdy	mokřina, blata	Na blatině
255 Syrový		
258 Suchá půda (potok v. 131)		Suchá
26 Složení půdy		
261	hlína, jíl (v. i. 615)	Hlinec
263	kámen, opuka, křemen, granáty	Kamenná
265	písek (v. i. 613)	Písečný vrch
267	ruda, kovy	Železné hory
27 Kulturní půda	pole, role, niva	Velké pole
270 Obecně		
271 Získávání půdy	kopanina, jitro, rovina	Na rovině
272 Kvalita půdy		Chudá pole
273 Rozdělení půdy	lány, záhony, kusy	
274 Meze		U Kuklovy meze
275 Způsob zpracování		Rozhozy (způsob)
28 Vody		
281 Obecně		Vodičky
282 Stojaté vody	jezero, louže, kaluž	V jezírkách

283	Pramen	studánka, kbel	Roubená studánka
284	Toky	tok, řeka, potok	V tocích
285	Vlastní jména toků		Labské vrchy
286	Průběh toku	roztoky, ponorné potoky, povodně	Punkva
287	Rybník		
288	Jiné vodní stavby a zařízení	hráz, stavidlo, splav, sádka, náhon, vodovod	Nad splavem
29 Atmosférické jevy			
291	Vítr		Větrný vrch
292	Děšť, mlha, bouře		Deštná
293	Sníh		Sněžka

3. ROSTLINSTVO

31 Části rostlin

(druhy dřeva) dřevo, kladí, prkna, lupení, pařez Drkolná

32 Porosty

321	obecně	les, háj, hvozd, chrást	U hájku
322	speciálně	polesí, obora, remízek	U obory
323		aleje	Nad alejí
325	Místa bez prostoru	lysý, holý, plešivý	Plešivec
326	Mýcení lesa	mýto, paseka, seč, ždár	Na pasekách

33 Rostliny (nejprve porosty, potom jednotlivě)

331	Jehličnaté stromy	smrčina, borovice, jedle	
332	Listnaté stromy neovocné	březina, dubina, lípa, javůrek	
333	Ovocné stromy (jen jednotlivé, jinak v.381)		U jabloňky
334	Keře	jalovec, růže, líska	
335	Bobulové ovoce	jahoda, malina, ostružiní	
336	Vodní rostliny	řasy, rákos, rozhoz, třtina	Rohozná

455 koza
456 ovce
457 králík
458 pes
459 kočka
46 Ptáci
slepice
holub

5-8 ČLOVĚK

5 POMĚRY MAJETKOVÉ A PRÁVNÍ

51 Královský majetek	Komorní les
52 Církevní majetek	Na klášterním
53 Šlechtický a jiný svobodný majetek	Knížecí kámen
54 Městský a obecní majetek městský, šosovní, primasovký	Školniště
55 Pojmenování podle osob (i podle vztahů jiných než majetnických)	
551 Jména obecná a národní	Ševcův kopec
552 Křestní jména	Bohdanka
553 Příjmení	Andrlův chlum
56 Jména čestná i přezdívková	
561 Obecná	Purkrabí
562 Křestní	Aglaiia
563 Příjmení (rodová jména)	Rožmberk
57 Poddanské poměry	Selská jáma
58 Právní poměry (hlavně způsob získání půdy)	
581	Na dílech
582	Na familiích
583	Na příbytkách
584	Na vyhandlovaných
585	Na výminku

59 Zápovědi zakázaný, hájený

6 LIDSKÁ PRÁCE

61-62 Nerosty

611 Kámen lom, vápenice, sklářství Lomec, U pece

613 Písek pískoviny Pískovec

615 Hlína hliniště, cihlářství, kaolin U hliníku

617 Sanytr apod.

621 Hornictví

625 Hutnictví hamr, pec, hut'

63-64 Rostliny

63 Dřevo

631 Dřevorubectví plazy, doprava dřeva

+632 Zpracování dřeva pila

635 Pálení dřevěného uhlí,
dehtářství, kolomaznictví... U milře

637 Kolářství, šindelářství

64 Kulturní rostliny

641 Mlynářství Za dolním mlýnem

+642 Pekařství Na bělidle

645 Lnářství U pazderny

+646 Pivovarnictví V čihadlech

65 Zvířata volně žijící

651 Lesnictví, lov U krmelce

652 Čižba V čihadlech

653 Rybářství Vršava

654 Brtnictví V brtích

66 Zvířata domácí

661 Pastva (pastviště v.45) Napajedla

+662 Jatky

665 Pohodný Na mršníku
+667 Soukenictví valcha

67-68 Lidé

67 Vojenství stará opevnění, strážní místa Varta
signalizace
68 Soudnictví Na spravedlnosti

7 LIDSKÁ DÍLA

70 Správní celky země, kraje

Čechy

71-72 Sídliště

71 Obecná jména sídlišť
existujících i neexistujících
(osady a jejich části)

Za vsí

72 Vlastní jména sídlišť

721-725 Sídliště existující

721 přímé přejetí

Bojetice

722 předložkový pád

Ke Kameničkám

723 přídavné jméno

Bělčická hora

724 -ák, -ka, -ice

Kačák

725 jiná

726-729 Sídliště zaniklá

726 přímé přejetí

Lhota

727 předložkový pád

Na Bezděkově

728 přídavné jméno

Nezabudický potok

73-75 Stavby

73 Církevní

731 kostel

Za kostelem

732 kaple

733 boží muka

734 obrázky

U Petra

735 kříže

U Žáků kříže

736 fara

737 klášter

74 Světské obytné a hospodářské

741 hrad, zámek

Zámecký vrch

742 dvůr

743 rychta, škola

Pod rychtou

744 hostinec

Na šentířce

745 chalupy, domy

Za chalupama

746 hospodářské budovy stodola, sýpka, seník,
chlév, sklep, kolna

Za lepcem

747 Zvláštní sídliště pastouška, myslivna, hájovna

Za hájenkou

75 Jiné světské

751 Továrna
(není-li specializována a v odd.6)

752 Lázně

755 Malé stavby budka, altán, besídka

Na budkách

756 Měříčské stavby pyramida, babylon

757 Vyhlídka (i přirozená)

761 Hranice

Hraniční potok

765 Ohrady

Za ohradou

77 Cesty

771 Silnice, příčnice, cesta, úvoz, stezka

Nad silnicí

772 Zatáčky, strmá místa, křižovatky

773 Cesty pro dobytek

U průhonu

774 Brody, přívozy

775 Hatě, mosty

776 Mýto

Ke starému mýtu

777 Železnice, autobus

U zastávky

778 Lodní doprava

+779 Letecká doprava

78 Hromady (odpadové)

Na haldách

8 DUCHOVNÍ ŽIVOT – HISTORIE

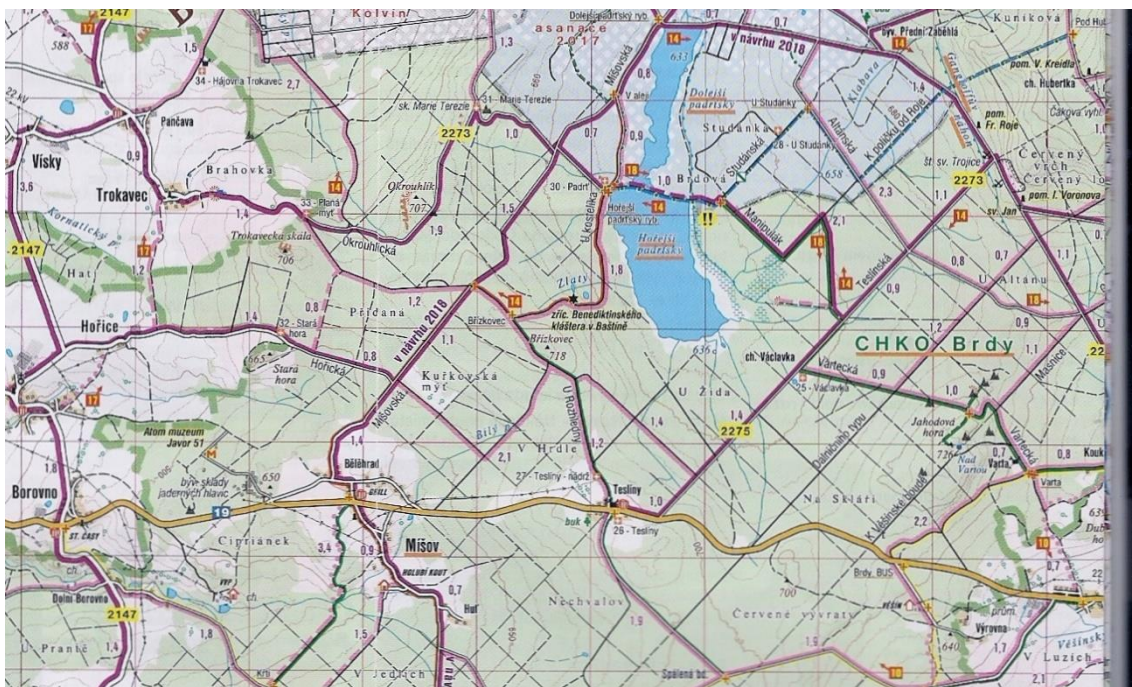
81 Pověry a pověsti	Čertova rokle
82 Lidové zvyky a zábavy	Na ptácích
83 Náboženství, církev (majetek 52, stavby 73)	
831 Bůh, Panna Maria atd.	Boží kámen
833 Poustevníci	
835 Poutě, procesí	
836 Liturgie	oltář
85 Archeologie	Na hrobech
86 Historické události	
861 Vojenské tábory, opevnění (z doby historické viz i 67)	Tábor
865 Bojiště	Krvavý rybník
87 Místní události	
871 Násilná smrt	U voběšeného
872 Požár (i lesní)	Vyhořelá
873 Spory	Soudný les
+874 Loupežníci	
875 Jiné	Stržený rybník

9 OSTATNÍ JMÉNA

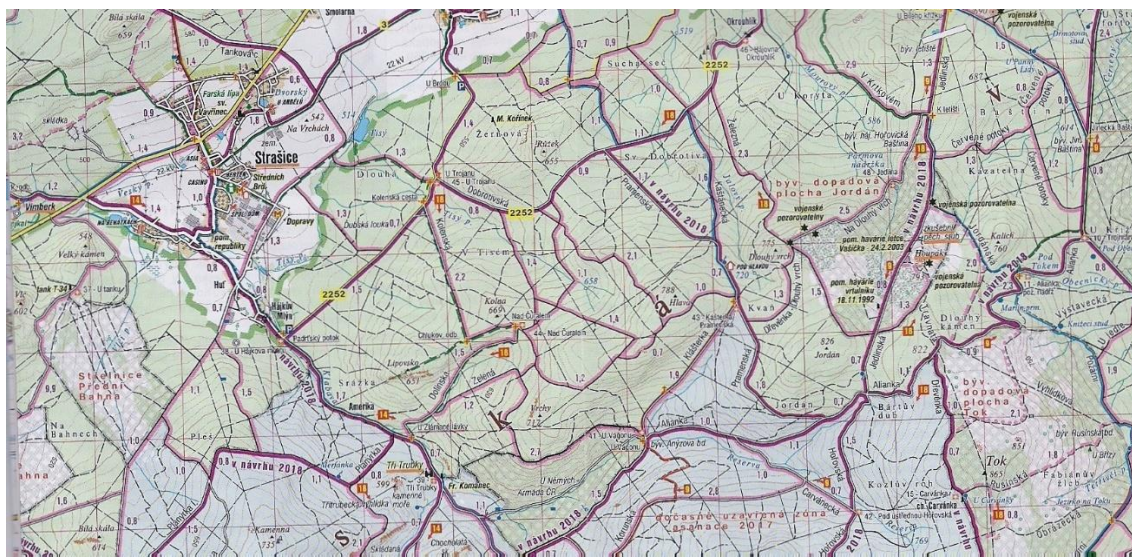
91 Předslovanská jména	Labe
92 Německá jména (nezařadí-li se podle svého významu)	Štít
93 Jiná cizí jména (latinská, italská, apod.)	
95 Jména nejasná ⁵⁶	

⁵⁶ ŠMILAUER, Vladimír. Třídění pomístních jmen. *In Zpravodaj místopisné komise*. 1971, **13**, s. 175-188.

MAPY
(PŘÍLOHA Č. 2)

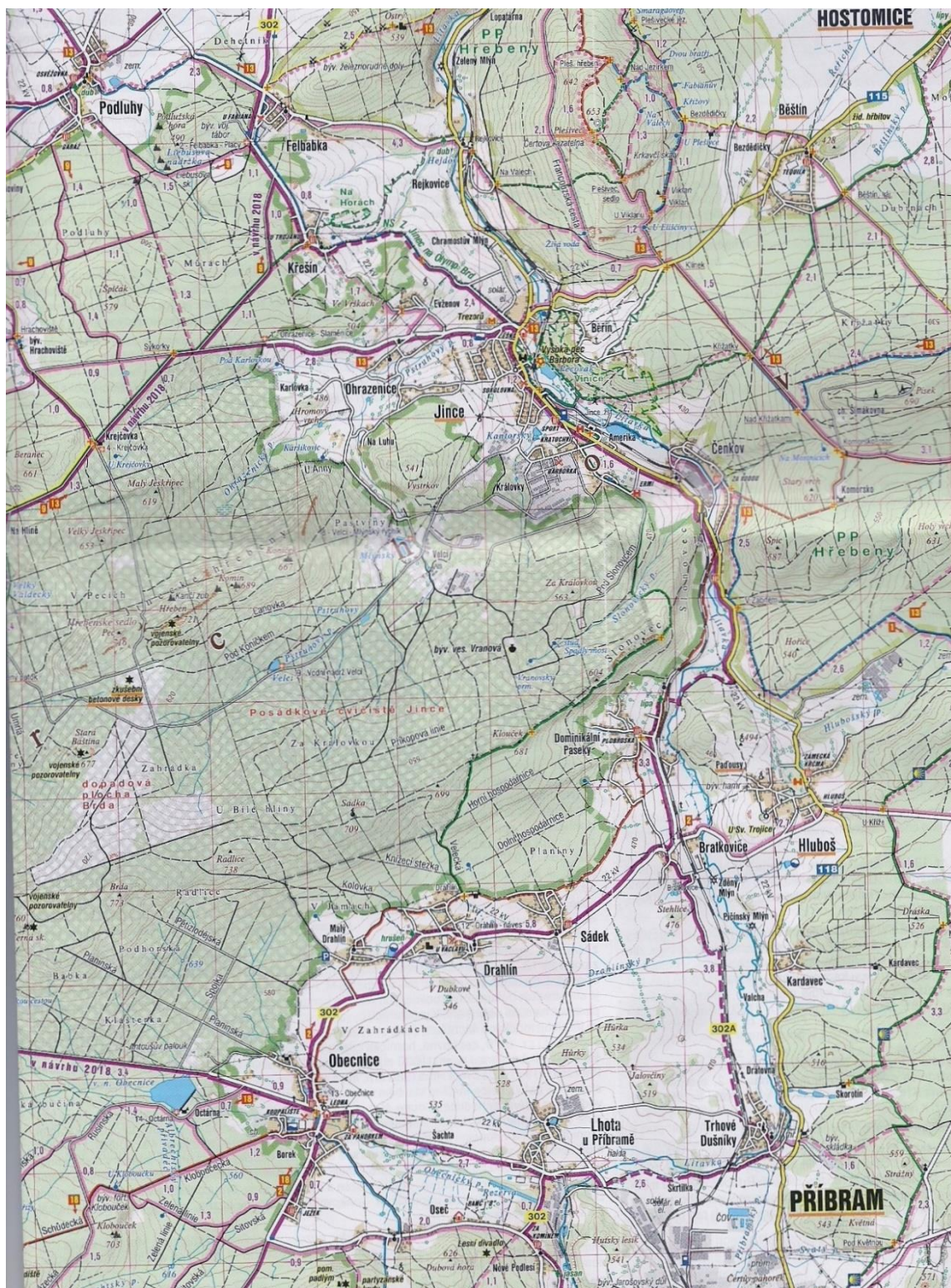
Obrázek 4 (Brdy-mapa č. 1)⁵⁷

Obrázek 5 (Brdy-mapa č. 2)⁵⁸

⁵⁷ Brdy: Příbramsko : cykloturistická mapa 1:60 000. 8., aktualizovaný dotisk. Závěrečné: SHOCart, 2018. Cykloturistické mapy 1: 60 000 (SHOCart). ISBN 978-80-7224-537-6.

⁵⁸ Brdy: Příbramsko : cykloturistická mapa 1:60 000. 8., aktualizovaný dotisk. Závěrečné: SHOCart, 2018. Cykloturistické mapy 1: 60 000 (SHOCart). ISBN 978-80-7224-537-6.

Obrázek 6 (Brdy-mapa č. 3)⁵⁹

⁵⁹ Brdy: Příbramsko : cykloturistická mapa 1:60 000. 8., aktualizovaný dotisk. Závěrce: SHOCart, 2018. Cykloturistické mapy 1: 60 000 (SHOCart). ISBN 978-80-7224-537-6.

Obrázek 7 (Brdy-mapa č. 4)⁶⁰

⁶⁰ Brdy: Příbramsko : cykloturistická mapa 1:60 000. 8., aktualizovaný dotisk. Zádveřice: SHOCart, 2018. Cykloturistické mapy 1: 60 000 (SHOCart). ISBN 978-80-7224-537-6.

FOTOPŘÍLOHA
(PŘÍLOHA Č. 3)

Obrázek 8 (Červený lom)

Obrázek 9 (Pozůstatek dělostřeleckého štítu)

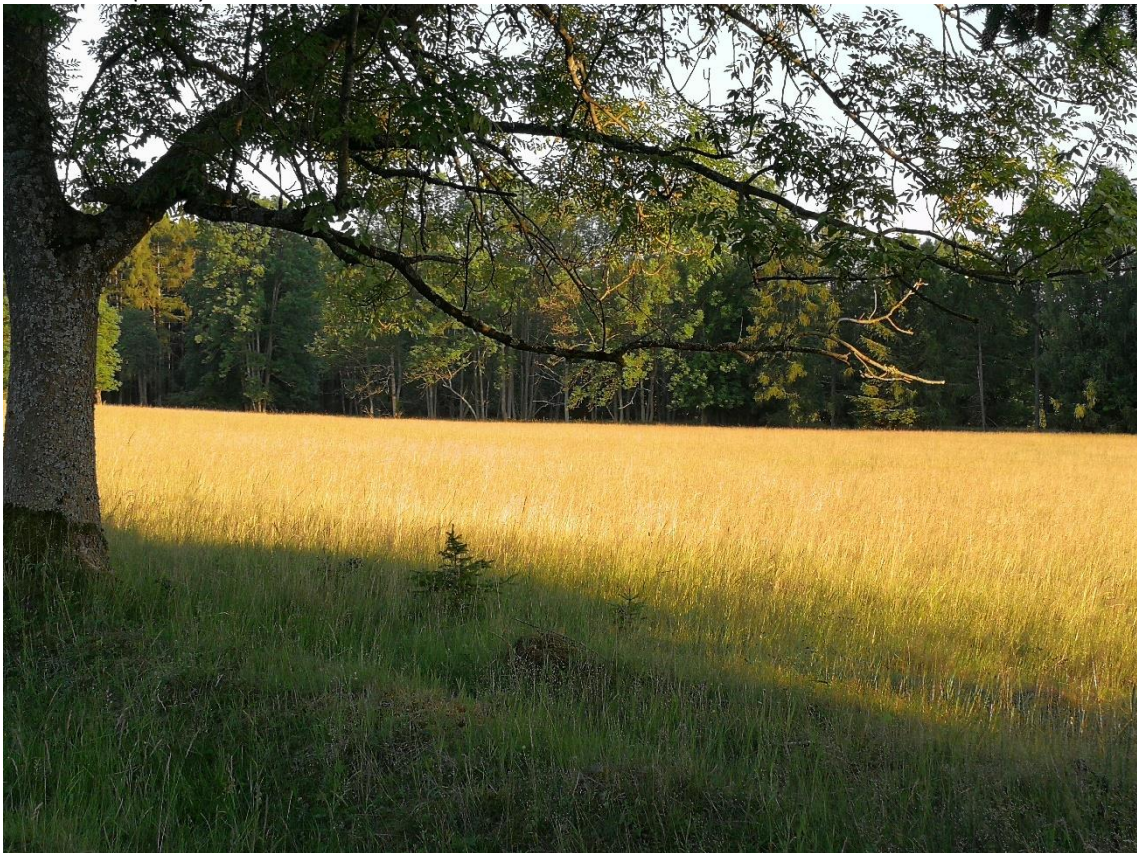
Obrázek 10 (Dolní Padrtský rybník)

Obrázek 11 (Horní Padrtský rybník)

Obrázek 12 (Padrt)

Obrázek 13 (Přední Záběhlá)

Obrázek 14 (V Aleji)

Obrázek 15 (Sv. Petr - patron rybářů)